

YÜZELLİLİK NAMIK HİLMİ BEY'İN NOT DEFTERLERİNDE SÜRGÜN YILLARI

YEARS IN EXILE IN THE NOTEBOOKS OF 150 PERSONAE NON GRATAE NAMIK HİLMİ

Şaduman HALICI*

Geliş Tarihi/Received:17.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted:29.06.2022

HALICI, Şaduman, (2022), "Yüzellilik Namık Hilmi Bey'in Not Defterlerinde Sürgün Yılları", Belgi Dergisi, S.24, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2022/II, ss. 131-163.

Öz

Bu çalışmada Namık Hilmi'nin Mısır'dan Yunanistan'a uzanan ve yaşamının sonuna değin Yunanistan'da geçen sürgün yılları not defterleri temelinde ele alınacaktır. Bu çerçevede kurduğu dostlukları, dostları ile ilgili düşünceleri ve Kemalist Türkiye'ye bakışı incelenecektir. Namık Hilmi'ye ait arşivimizde küçük boy dört not defteri bulunmaktadır. İlk defter 61 sayfa olup İstanbul'dan ayrılışından Kasım 1931'e kadar tuttuğu notları içermektedir. İkinci not defteri 9 Kasım 1931 günü başlamış, kimi kesintilerle 1935 Haziran ayı başına değin sürmüştür. 74 sayfadır ancak ilk üç sayfası boştur. 33 sayfadan oluşan üçüncü defter 5 Haziran 1935 günü başlamakta 28 Şubat 1936'ya değin sürmektedir. Dördüncü ve son defter on sekiz sayfadan oluşmakta ve 29 Şubat – 26 Ekim 1936 tarihleri arasını kapsamaktadır. Namık Hilmi'nin not defterleri siyasal/ideolojik bir tema üzerine kurgulanmamıştır. Daha çok günlük yaşama dair bilgiler not edilmiştir. Bu çerçevede yaptığı seyahatler, kurduğu dostluklar, dostları ya da arkadaşları hakkında düşünceleri, kimlerle nerede, hangi yemekleri yiyip ne içtiğine dair olan bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir. Mali konular da oldukça detaylıdır. Bu çalışmada görüleceği gibi Namık Hilmi kimden ya da hangi kurumdan ne zaman ne kadar para aldığına dair bilgileri günü gününe not etmiştir. Harcamalarını da vermiştir. İlk iki defterde sıklıkla Şair Eşref'ten, Filozof Rıza Tevfik ve Baba Rıfıkı'dan dörtlüklere yer vermiştir. Kendisine ait şiirler de vardır ve imzasını Namık Hicri olarak atmıştır. Teması kadın ve çocuk olan şiirlerin pek çoğu oldukça müstehcendir. Bu nedenle çalışmada yer verilmeyecektir. Yine Kemalist Türkiye ve kurucuları ile ilgili yazdığı pek çok şiir de değerlendirilmeyecek ancak ruh halini ve düşünce dünyasını ortaya koyabilmek açısından ve ayıklanabildiği ölçüde örnek vermekle yetinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yüzellilikler, Namık Hilmi, Köylü Refet, Mehmet Ali, Milletler Cemiyeti, Vahideddin, Yunanistan, Kemalist Türkiye.

* Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti ABD, Eskişehir, shalici@anadolu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-7575-7516>).

Abstract

In this study, Namık Hilmi's years in exile, which began in Egypt, and continued in Greece until his death, will be discussed based on his notebooks. Within this context, the friends he made, his thoughts on his friends, and his view on Kemalist Türkiye will be discussed. There are four pocket-size notebooks in our archives about Namık Hilmi. The first notebook has 61 pages, and it includes notes he took from the time he left Istanbul until November 1931. The second notebook begins on November 9, 1931 and continues until the beginning of June 1935. It has 74 pages, but the first three pages are blank. The third notebook, which has 33 pages, begins on June 5, 1935 and continues until February 28, 1936. The fourth and final notebook has eighteen pages and covers the period between February 29 and October 26, 1936. The notebooks of Namık Hilmi were not built on a political/ideologic theme. He rather took notes on facts about everyday life. Within this context, he provided detailed information about his journeys, the friends he made along the way, thoughts about friends or colleagues, and about what he ate, and with whom he dined. Financial issues are given in great detail. As it can be seen in this study, Namık Hilmi noted detailed information on a daily basis about the time and amount of money he received from which individuals and institutions. He also gave detailed information about his spendings. He often wrote verses from Şair Eşref, Philosopher Rıza Tevfik, and Baba Rıfkı in his first two notebooks. He also wrote his own poems and he signed them as Namık Hicri. The themes of these poems are mainly about women and children, and most of them are pretty obscene. These poems will not be included in this study because of obscenity. Again, many of his poems about Kemalist Türkiye and its founders will be excluded, however, very few examples will be given in order to reveal his frame of mind and mentality.

Keywords: *150 Personae non Gratae, Namık Hilmi, Köylü Refet, Mehmet Ali, League of Nations, Vahideddin, Greece, Kemalist Türkiye*

Giriş

Bu çalışma 1923 yılında Emniyet Genel Müdürlü bünyesinde çalışmalarını yürüten Millî Âmale Hizmet (MÂH)'in tuttuğu kayıtlara dayalı olarak hazırlanmıştır. Millî İstihbarat Teşkilâtı'nın öncülü olan MÂH, Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendiren hassas kişi ve konular hakkında derlediği belgeleri dosyalayarak arşivlemiştir. Bu çerçevede konu başlıklarından biri de Yüzellilikler olmuştur. Lozan Barış Antlaşması'nın eki olan Genel Af Protokolü ile Millî Mücadele'ye karşı çıktıkları için af kapsamına alınmayan, çoğu o tarihte Türkiye'den kaçmış olan ve 1924 yılında TBMM'de yapılan tartışmaların ardından listeye alınan bu kişilerin sürgündeki faaliyetleri neredeyse günü gününe MÂH tarafından izlenmiştir. MÂH, Yüzellilikler'e genel ve özel olmak üzere iki tür dosya açmıştır. Genel dosyada istihbarat elemanlarının yıllık görüşleri ile yaşamdan ayrılanlarla ilgili bilgiler derlenmiştir. Yüz elli kişinin her biri için açılan özel dosyalarda ise istihbarat elemanlarının, Türkiye'nin dış temsilciliklerinin ve muhbirlerin raporlarıyla mektuplara yer verilmiştir. Belgelerin yoğunluğuna göre kimi isimlerle ilgili tek dosya açılırken örneğin Ethem gibi isimler için yedi dosya açılabilmiştir.

Yüzellilikler listesine Polisler başlığı altında ve 90. sırada giren Namık Hilmi'nin arşivde tek dosyası bulunmaktadır. Küçük boy dört not defteri de bu dosyanın eki olarak yer bulmuştur. 1922 - 1936 yılları arasında tuttuğu notları içeren defterler Kasım 1922'de İstanbul'dan kaçıışı ile başlamakta ve Eylül 1936'da hastaneye kaldırılıncaya kadar yaptığı seyahatler, kurduğu dostluklar, maddi ve manevi gereksinimlerini karşılama yöntemleriyle yazdığı şiirlere ayrılmıştır.

Namık Hilmi'nin sürgün yıllarını not defterleri çerçevesinde ele alan bu çalışmada önce onun özgeçmişi ve İstanbul'dan kaçıışı ile sürgündeki ilk durağı olan İskenderiye ve Mekke'deki yaşamı üzerinde durulacaktır. Ardından sürgün yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği Yunanistan yılları ele alınacaktır.

A-Özgeçmişi ve İstanbul'dan Kaçıışı

Namık Hilmi'nin doğumu ve ailesine ilişkin kesin kayıtlar yoktur. Kendisinin verdiği bilgiye göre ailesi Yanya kökenliydi. Müşir Namık ve Müşir Abdullah paşaların torunuydu. Babası ise Albay Mehmet Hilmi Bey'di ve Yanya'da mevki komutanı iken yaşamdan ayrılmıştı. Çocukluk yıllarını Yanya'da geçiren Namık Hilmi Harp Okulu ve Harp Akademisi'ni bitirmişti. Vehip Paşa ile sınıf arkadaşı olduğuna göre¹ 1894-1897 arasında Harp Okulu'nda okumuş, 1900 yılında da akademiden mezun olmuştu.² İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sıcak bakmayan, ona karşıt bir tavır takınan Namık Hilmi, bu kimliği ile Meşrutiyet'in ilanının ardından önce Sakız'a, ardından Sinop'a sürgüne gönderilmişti.³ Mondros Mütarekesi'nden sonra ise Damat Ferit'in sadrazamlığı döneminde polislik mesleğine geçirilmiş, Mayıs 1920'de görevinden alınan Üsküdar Merkez Memuru Haşmet Bey'in yerine atanmıştı.⁴ Ardından Polis Müdürlüğü Siyasi Kısım Başkanlığı görevini üstlenmişti.⁵

1 *Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM] Arşivi*, Dosya No [Dn]: 12222-90, Belge No [Bn]: 3/C-12, 3C/14.

2 Vehip Paşa ile ilgili bkz. Yüksel Nizamoglu, *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, Hazine Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15.

3 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Bn: 3/C-12, Belge tarihi [Bt]: 19/12/1931.

4 *Polis Mecmuası*, 13 Mayıs 1919, Sene 7, No: 125, s. 438.

5 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 12, Bt: 19 Aralık 1931.

Bu görevleri süresince Millî Mücadele aleyhinde propaganda ve teşviklerde bulunduğu⁶ için 1924 yılında Yüzellilik listeye alınmıştı. Bununla birlikte Namık Hilmi bu tarihten çok önce Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanmasının hemen ardından İstanbul'dan kaçmıştı.

Bilindiği gibi Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından ve TBMM Hükümeti'nin İstanbul'da yönetimi devralmasının ardından kentte, özellikle Saray'da ve Millî Mücadele karşıtı çevrelerde büyük panik başlamıştı. Bu panik Ali Kemal'in tutuklanmasının ardından doruk noktaya ulaşmış ve pek çok üst düzey isim İngiliz Elçiliği'ne sığınmıştı.⁷ Sığınanlardan biri de Namık Hilmi'ydi ve 6 Kasım 1922 Pazartesi günü elçiliğe sığınmıştı.⁸ İngilizler de aynı gece sığınmacıları Taşkışla'ya sevk etmişti. Kafile arasında yer alan Namık Hilmi Taşkışla'ya gidişlerini *misafirlik* olarak anmıştı.⁹

15/16 Kasım Perşembe gece yarısı beraberindeki sığınmacılarla birlikte Taşkışla'dan alınan Namık Hilmi Tophane civarındaki polis merkezi karşısındaki İngiliz Gümrük Dairesi'ne götürüldü. Buradan gece 24.00'de İngiliz bandıralı Viktorya Paserasyadikis şirketine ait vapura bindirilerek İstanbul'dan hareket etti. Namık Hilmi'nin yolcularla ilgili olarak verdiği bilgilere bakıldığında vapurdakiler daha çok yerli Rumlardı.¹⁰

Namık Hilmi Taşkışla'ya sığınmasından bir hafta sonra yine bir perşembe günü saat 02.00'de Maydos yakınlarında bulunan Kilya'daki İngiliz karargahına getirilerek Limnos vapuruna nakledildi. Vapurda dört gece konakladıktan sonra 20 Kasım Pazartesi günü saat 02.30'da İngiliz bandıralı Yunan vapuruyla Trakya'ya geçerek aynı saatlerde Osmanlı sularından Yunanistan'a doğru hareket etti. Vapur, 21 Kasım günü Dedeağaç'a gelmiş, ertesi çarşamba günü saat 16.00'ya kadar yolcularıyla birlikte limanda beklemiş, ardından yolcular kendileri için hazırlanan çadırlara geçmişlerdi. Karaya iner inmez yolculara sütlü kahve, peynir ve ekmek dağıtılmıştı. Bu çadırlarda beş gün konaklayan kafile 27 Kasım 1922 Pazartesi günü Yunan bandıralı bir başka vapurla Pire'ye hareket etmişti. İki gün süren seyahatin ardından çarşamba gece yarısı 01.30'da Pire'ye ulaşan yolcular cuma gününe kadar yine vapurda konaklamışlar, o gece 01.00'de Osmaniye vapuruna alınmışlar ve 03.00'de denize açılmışlardı. İstikamet İskenderiye idi.¹¹ Namık Hilmi eşi Muhteşem Hanım ile iki oğlu Hamid ve Sami'yi İstanbul'da bırakarak sürgün yıllarına başlıyordu.¹²

B- İskenderiye'den Mekke'ye Sürgünde İlk Aylar

Namık Hilmi, "*dehşetli bir fırtına eşliğinde*" süren yolculuğun ardından 30 Kasım Pazar sabahı saat 09.00'da sağ salim İskenderiye'ye ulaşmıştı. Çarşamba gününe değin vapurda kalan Namık Hilmi, o sabah Gabari isimli karantina bölgesine alınmıştı. Söylediğine göre son derece hürmetle ve konukseverlikle karşılanmışsa da "*içinde bulunan şey rahat etmesini engellemişti.*"¹³ Bu şey vatandan ayrı düşmesi ve gelecek endişesi olsa gerekti. Nitekim karantinadaki ilk günlerinde Kahire'deki kız kardeşini aramaya koyulmuş, 7 Aralık'ta Mehmet Sırrı Remzi Bey'e gönderdiği bir mektupla kardeşi Lütfiye'ye ulaşmaya

6 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/D 2.

7 EGM Arşivi, Dn: 12222-57/1, Bn: 1C 10, 11, 12, 13, 14 [Elçiliğe sığınıp Taşkışla'ya götürülenler]

8 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 4.

9 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 4.

10 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 4.

11 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 4.

12 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 51; Dn: 12222-90, Bn: 3/B-9.

13 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 4.

çalışmıştı. Sonrasında kardeşi ile ilgili bilgi vermediği için çabasının nasıl sonuçlandığı belirsizdi. Gabarî'de 15 Aralık'a kadar kalan Namık Hilmi için zor günler buradan ayrıldıktan sonra başlamıştı. Zorunlu olarak karantinadan çıkarıldıktan sonra kendisi ve arkadaşları İskenderiye'deki hanlara ve otellere dağılmışlardı. İki ay süren çok sıkıntılı günlerden çıkmasına Mekke-i Mükerrerme'den gelen bir davet son vermişti. Vahideddin onu ve arkadaşlarını Mekke'ye davet etmişti. Vahideddin'i padişah değil halife olarak anan Namık Hilmi defterine *"bu davet üzerine kente gitmeye mecbur olduk"* notunu düşmüştü.¹⁴

Namık Hilmi ve arkadaşları 31 Ocak 1923 Çarşamba günü Hicaz'a gitmek üzere sabah 06.30'da trene binerek İskenderiye'den ayrılmışlar, aynı gün saat 17.00'de Süveyş iskelesinden karaya çıkmışlardı. Aldığı notlara bakılırsa 2 Şubat'a kadar burada ve Osmaniyte otelinde konaklayan Namık Hilmi o gün sabah saat 08.30'da otelden ayrılarak aynı gün önce Tur kasabına gelmiş, öğleden sora buradan hareketle 4 Şubat sabahı Yenbuğ'a, öğlen buradan hareketle 5 Şubat Pazartesi sabahı 10.30'da Cidde'ye ulaşmıştı. Cidde'de Hicaz Şerifi Hüseyin'in memurlarınca karşılanan Namık Hilmi ve arkadaşları Şeyh Ahmed Duhanî'nin evinde misafir edilmişlerdi. Burada saygı gösterilerek ağırlandıklarını belirten Namık Hilmi 6 Şubat Salı sabahı beraberindekilerle birlikte develerle çölde yaptıkları yolculuğun ardından ertesi sabah Bahre kazasından geçmişler ve çarşamba akşamı Mekke'ye ulaşmışlardı. Mekke'de kılavuzları Hindizâde Hacı Mehmed Said Efendi'nin evinde konaklayan Namık Hilmi Kâbe'de Hacerü'l-esved'e dokunmuş, kutsal yerleri ziyaretle günlerini geçirmişti.¹⁵

Namık Hilmi 9 Mayıs 1923'e kadar Mekke'de kalmıştı. Mekke halkının ilgisinden, özellikle eski Trabzon Beylerbeyi Şeyh Abdurrahman Efendi'nin oğlu Mekkezâde Şeyh Muhammed ile kardeşi Ahmed Rasim efendilerin konukseverliğinden memnun olmuştu. O günlerde aklında kalan en büyük sorunlardan biri havanın sıcaklığı olmuş, defterine *"sıcaklığa tahammül edemedik"* notunu düşmüştü. Alışık olmadıkları bu hava koşulu pek çok Osmanlı vatandaşının ölümüne neden olmuş, bu arada eski Şeyhülislamlardan Dürriizâde Abdullah da 5 Mayıs'ta yaşamdan ayrılmıştı. O gün defterine *"Ramazan'ın on dokuzuncu cumartesi günü ikinci zamanı vefat etti"* notunu düşmüştü. Anlaşıldığı kadarıyla sıcaktan bunalanlar arasında Vahideddin de vardı. Namık Hilmi sıcaktan kaynaklı ölümlerin artması üzerine Mekke'den ayrılmak için Hicaz Şerifi'ne başvurup izin istediklerini belirtiyor, *"sonuçta Halifemiz İtalya'ya biz de Yunanistan'a hareket etmeye karar verdik"* diyordu.¹⁶

9 Mayıs 1923 günü iftardan sonra Mekke şehrine veda eden Namık Hilmi o gün Mekke dışında bir evde konuk olmuş, gece yarısı başladığı deve yolculuğu ile Bahre üzerinden 11 Mayıs sabahı Cidde'ye dönmüştü. Arkadaşlarıyla birlikte Meşvere diye anılan bir evde konakladıktan sonra Doktor Sabit Paşa'nın yardımcılarıyla hastanede güzel bir odaya yerleşmişti. 22 Mayıs'a kadar Sabit Paşa'nın desteği ile her türlü gereksinimi karşılanan Namık Hilmi Cidde'de iyi vakit geçirmişti. *"Çok rahat ettim. Sahil olması ve vakit geçirecek yerleri bulunması dolayısıyla sıkılmadım"* diyordu.¹⁷

14 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 5.

15 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 5.

16 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 6.

17 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 6.

Namık Hilmi 22 Mayıs Salı sabahı saat 09.00'da bindiği Mensure vapurla Cidde'den ayrılmıştı. Hicaz Gümrük Nazırı Mehmet Tavail Bey ve Doktor Sabit Paşa ile Cidde eşrafınca uğurlanan Namık Hilmi'nin vapuru yolda arızalanmış, Yenbuğ'da onarımın tamamlanmasının ardından Tur kasabasından geçerek 27 Mayıs Pazar sabahı Süveyş'e ulaşmışlardı. Aynı gün İskenderiye'ye gitmek üzere saat 17.00'de trene binmiş İsmailiye'den geçerek Benha'ya ulaşmıştı. Benha'da tren değiştiren Namık Hilmi 28 Mayıs Pazartesi sabahı saat 05.00'te İskenderiye'ye gelerek Hüseyiniye oteline yerleşmişti. 2 Haziran Cumartesi gününe değin kenti gezen Namık Hilmi o gün saat 16.00'da İngiliz bandıralı Yunan posta vapuruyla Yunanistan'a hareket etmişti.¹⁸ Güzel bir hava ve durgun bir denizde seyreden vapur pazartesi sabahı Girit adası önünden geçmiş, 5 Haziran Salı akşamı saat 21.00'de Pire rıhtımına yanaşmıştı. Yunan makamları belge kontrolü için karaya çıkışlarına izin vermemiş, liman komutanlığının yaptığı kontrol sonrasında ellerindeki pasaportlarla Yunanistan'a kabul edilmeyecekleri, İskenderiye'ye geri gönderilecekleri bildirilmişti. İki gece vapurda konaklayan yolcular 7 Haziran Perşembe akşamı aynı vapurla geri gönderilmişti. Pire'den hareketlerinin "*çok meşakkatli*" olduğuna işaret eden Namık Hilmi'nin dönüş yolculuğu da bin bir güçlük içinde geçmişti. Girit adasında Hanya, Resmo, Kandiye limanlarından geçerken şiddetli lodos rüzgarıyla büyük tehlikeler atlattıktan sonra 11 Haziran günü İskenderiye'ye ulaşmıştı. Ne var ki Mısır yönetimi de onları kabul etmemişti. İngilizlerin devreye girmesiyle o gün akşama kadar belgelerini tamamlayan Namık Hilmi ve yolcular yine bin bir güçlük içinde ve aynı vapurla ertesi akşam Yunanistan'a gönderilmişlerdi.¹⁹

C- Yunanistan'da Sürgün Yılları

Mensure vapuru Rodos, Sömbeki gibi pek çok adaya uğradıktan sonra 16 Haziran 1923 Cumartesi öğle saatlerinde Pire limanına gelmiş, Namık Hilmi akşama kadar yine kontrol için beklemiş ve 22.00'de karaya çıkıp oteline yerleşmişti. İki gün otelde kaldıktan sonra Yunan makamları kendisini 18 Haziran'da trenle Kifisia'ya nakletmişti. Atina'nın sayfiyesi olan bu kentteki ilk günlerinde "*haşerat içinde*" kaldığını belirten Namık Hilmi daha sonra pek çok arkadaşının yerleşmiş olduğu Yunan Maliye Bakanı'nın köşkünde konaklamıştı. 15 Eylül'e kadar kaldığı konakta yine rahat edememiş olacak ki defterine "*burada da zahmetle vakit geçirdim*" notunu düşmüştü. Namık Hilmi Yunanistan'daki Yüzellilik ve firarilerle de Kifisia'da bir araya gelmişti. Özellikle Uşak eski belediye başkanı olan Hulusi ile yakın görüşmüştü.²⁰ Bilindiği gibi Yüzellilik listede 32 sıra numarası ile yer alan Hulusi, Uşak'a General Nider tarafından belediye başkanı olarak atanmış, Millî Mücadele süresince Yunanlar için çalışmış, başta ABD olmak üzere emperyalist devletlere çektiği telgraflarla Kuva-yı Milliye'nin zulmünden baktıklarını bu nedenle işgal sahasının genişletilmesini dilemişti.²¹

Namık Hilmi 1923 yılı sonunda Kifisia'dan Hulusi Bey ve ailesi ile ayrılarak trenle Gümülcine'ye gitmişti. Türkiye'den firar edenleri bünyesinde toplamayı devlet politikası haline getiren Yunanistan bunları Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Trakya'da; işkeç ve Gümülcine'de topluyor, bölgedeki okullara, kurumlara yerleştiriyordu. Örneğin Yüzelliliklerden Çopur Hakkı İşkeç Mektebi'ne, Mustafa Sabri'nin damadı Ali Vasfi

18 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 8.

19 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 9.

20 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 10.

21 Sadiye Tutsak, "Millî Mücadelede Uşak", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 1 C. 10, 1995, s. 306 (289-311)

İskeçe İslam Lisesi'ne atanmıştı. Pek çok firari de İskeçe, Gümülcine ve Dimetoka'daki Türk okullarına yerleştirilmişti.²² Yunanistan hemen tüm Yüzellilik ve firarilere kucak açıp desteklediği gibi Namık Hilmi'yi de sahiplenmiş onu Gümülcine'ye yarım saat uzaklıktaki Hasköy'e öğretmen olarak atamıştı. Ne var ki Hasköy'de ancak 20 gün kalabilmişti. Namık Hilmi, "*ahaliyle geçinmek kabil olmadığından*" diyorsa da Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bu köy ve halkı Türkiye'ye ve Mustafa Kemal Paşa'ya beslediği büyük sevgi ile Namık Hilmi'yi kabullenmemişti. O da Hasköy'den ayrılmış ve İskeçe'ye yerleşmişti.²³

İskeçe o yıllarda Türkiye karşıtlarının yuvalandığı bir kentti. Namık Hilmi onlar sayesinde öğretmenliği İskeçe'de sürdürmüş, bir yıl Hürriyet, bir yıl da Samakov mahallesinde öğretmenlik yapmıştı. 1926 yılı ortalarına doğru İskeçe'deki Türkiye karşıtlarının birbirlerine düşmeleri onu da etkilemiş, Samakov mahallesini terk ederek firarilerden Doktor Nurettin'in yanına yerleşmişti. Anlaşıldığı kadarıyla sorunlar burada da sürmüştü. Namık Hilmi "*evvelce güzel geçinilmiş ise de sonraları bazı fesad kumkumaları yüzünden ve Remzi vakasından yavaş yavaş aramız açılmaya başladı*" diyerek sorunların kaynağına işaret ediyordu.²⁴

Namık Hilmi 6 Ekim 1926 Çarşamba günü İskeçe'den ayrılarak Türkiye sınırına oldukça yakın olan Yeni Karaağaç yani Kumçiftliği kasabına geldi. Ebu'l-Ahrar Hasan Efendi'nin²⁵ burada yaşaması kasabaya gelişinde önemli bir etken olmuştu. Hem onun hem de müftü Hacı Veli Efendi'nin yardımlarıyla 10 Ekim'de Kumçiftliği'nin Meriç sahiline yakın sınır boyundaki Umurbey köyüne öğretmen olarak atandı. Köye yerleşmesinin hemen ertesinde Yunanistan'da yapılacak seçimler dolayısıyla propaganda faaliyetine başladı.²⁶ Yunanistan'da 7 Kasım 1926'da yapılacak seçimlerde Batı Trakyalı Türkler Kafandaris'in başkanlığındaki Ahrar Fırkası ile Papa Anastasius başkanlığındaki Demokrat Parti'den aday olmuşlardı. Ahrar Kemalist Türklerin, Demokratlar ise hocalardan ve firarilerden oluşan anti-Kemalist Türklerin desteklediği partiydi.²⁷ Namık Hilmi de ikinci grubun temsilcisi olarak Umurbey yakınlarında Arda nehrinin sol kıyısında yer alan Kumarlı köyünde görevlendirilmişti. Köy yolunda, Arda nehrinin sağ ve sol kıyısında yer alan Yelburgaz, İnce, Yeniköy, Saltık[lı], Sadberli ve Seymen köylerini de gezdi. Üç gün konakladığı Kumarlı'da köyün eşraf ve ağalarıyla görüştü. Kumarlı Papazı Nikola Karadimo Efendi tarafından saygı görüp ağırlandı.²⁸ Namık Hilmi Yunan resmi makamlarınca da aranan bir isimdi. Nitekim Trakya Genel Valisi, Kumçiftliği kaymakamı aracılığıyla onu Gümülcine'ye çağırılmıştı. Çağrı emri Yunan Başbakanı Andreas Zaimis ve General Kondilis'ten gelmişti. Namık Hilmi de 1

22 Şaduman Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2021, s. 302. Ayrıca bkz. "Ali Vasfi Faaliyette", *Yeni Adım*, 2 Ocak 1927, s. 2; "Yeni Tayinler", *Yeni Adım*, 29 Ocak 1927, s. 2.

23 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 10.

24 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 11.

25 Namık Hilmi ile Rizeli Ebulahrar Hasan Efendi'yi birleştiren etkenlerden biri de Yüzellilik Yeşilzâde Aziz Nuri'ye duydukları kin olsa gerek. Hasan Efendi Aziz Nuri'nin Ermenilerle kurduğu yakın ilişkiyi onaylamamış, Kürt/Ermeni ittifakı içinde yer almaktansa Mustafa Kemal'in dostu olurum demiştir. Bkz. Şaduman Halıcı, "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları", *Bilgi*, S. 96, Kış 2021, s. 83 (61-91)

26 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 11; Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*,

s. 302

27 Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 391.

28 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 11; Seçim sonunda Kafandaris'in Ahrar Fırkası'ndan İskeçeli Fehmi ve Gümülcineli Mustafa Beyler Kemalistleri temsilen seçildi. Anastasius'un Demokrat Fırkası'ndan ise Gümülcineli Hafız Galip ile İskeçeli Mehmet oğlu Şükrü, anti-Kemalistleri temsilen Yunan Parlamentosuna girmeye hak kazandı. Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 392.

Şubat 1927 günü trenle hemen yola çıktı. Kuleli, Dimetoka, Saltıklı, Mandıra, Sofulu, Bıyıklı Fere[Ferecik], Dedeâğaç, Tefeciler, Demirbeyli kasaba ve köylerinden geçerek 2 Şubat öğle saatlerinde Gümölcine'ye ulaştı ve Trakya Genel Valisi ile görüştü. Kısa süren bu görüşmenin ardından valiyle ertesi gün de buluştu, uzun bir görüşmenin ardından akşam Dedeâğaç'a döndü. Burada da Şuleci Hasan ve Edirneli dış doktoru Kostaki Efendi ile görüş alışverişinde bulunup 4 Şubat gecesi Umurbey'e döndü.²⁹ Namık Hilmi görüşmelerin konusu ile ilgili bilgi vermese de görüşme yaptığı kişilerin kimlikleri onun Yunan makamları ile iş birliğini açıklar nitelikteydi. İngiliz makamlarına başvuruları da bugünlerde başlamıştı hatta köyde okul inşa etmek için Times gazetesi direktörüne bile başvuru yapmıştı.³⁰

Namık Hilmi Umurbey'de Hasköy ve İskeçe'de karşı karşıya kaldığı sorunlardan uzak yaşadı. Gerek Müslüman gerek Hristiyan halkla "pek hoş" geçindi. Köyde sınır karakolunda görevli subay ve ailesiyle eğlencelere katıldı. Köyün imamı Halil Efendi, muhtar Kangaloğlu Ali Ağa ve ileri gelenlerden Hacıoğlu Ahmet, Kara Hasan ve Koca İbrahim ağalarla av partilerine katıldı, balık da avladı. Ramazan ayı da köyde neşeyle geçmişti. 1927 yılı mart ayına rastlayan bu günlerde iftarı ya köyün ileri gelenlerinin evlerinde yaptı ya da öğrenciler nöbetleşe evlerinden her akşam ona yemek getirdi. Ancak bu yardımlar onu mutlu etmemiş olacak ki defterine yakınma cümleleri düştü. Köyde "parasızlık yüzünden pis murdar havalı odada yatakdım" diyordu. "Hayatıma nihayet verecektim" diye de yazmıştı. Bir de hasta olmuştu. Bayramın ilk günü yani 3 Nisan 1927'de ateşi kırka çıkmış, Bulgaristan'dan köye gelen imam Halil Efendi'nin büyük desteğini bulmuş ama 11 Nisan'a kadar "hekimsiz, ilaçsız" kalmıştı. "Neler çektiğimi tarif edemem" diyordu.³¹ Nihayet Babadağlı Şerif ve İsmail ağalar manda arabasıyla onu Kumçiftliği'nde Doktor Kornidis'e götürmüşlerdi. Beş gün süren tedavisinin ardından köye dönmüşse de iyileşememişti. "Hava bugün yine mezmûm. Ben ise kemâfi's-sâbık mahzûn!" Bu zor günlerinde yemek göndererek ona bakan yine köylü olmuş ancak 3 Mayıs günü iyileşebilmişti.³²

16 Mayıs günü bölge Jandarma Komutanı Hasan Arif'ten bazı önemli konuları görüşmek üzere davet alan Namık Hilmi Kumçiftliği'ne gitti. Akşam Hasan Arif, Doktor Kornidis, eski kaymamak Basmacidis ile birahane de buluşan Namık Hilmi birayı fazla kaçırdığını not ederken sohbet konusu ile ilgili bilgi vermedi. Bununla birlikte 10 Haziran günü Umurbey'den ayrılışını "nihayet bu köyden ayrıldım" notu ile haber verdi. Kardeşim diye andığı Hamid İhsan Bey, kendi çiftliğine yakın Sadırlı köyüne yerleşmesini sağlamıştı. Namık Hilmi, Hamid İhsan Bey'in kendisine gösterdiği yakınlığı "ömrüm boyunca unutmayacağım, öz kardeşlerimden bu yolda bir iyilik görmedim" notuyla defterine kaydetmişti. Ancak Sadırlı'da da uzun süre kalamadı. Köy halkı onu istemedi. 23 Eylül 1928 günü "büsbütün açıkta kaldım" diye hayıflanırken onu destekleyen Yunan dostları olmuştu. O gece gazinoya götürmüşler, Doktor Perikli Kornidis de ona "sen müsterih ol Türkler sana böyle yaptı ise biz de senin rahatın için gerekeni yapacak ve seni burada ömrün oldukça yaşatacağız" demişti. Namık Hilmi bu desteğe şu notu düşmüştü: "Ve şu sözleriyle

29 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 14, 15, 16.

30 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 16.

31 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 12.

32 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 13.

*bana bir ümid-i hayat bahş etdiği gibi (ve te'âvenû!..)³³ âyet-i celfesine bizim müftüden ve Kemalist sahte Müslüman Trakya beylerinden ziyade vâkıf olduğunu gösterdi."*³⁴

Yunanlar sözlerinde durdu. Namık Hilmi'nin yaşamından ümidini kestiği bir anda Kornidis'in girişimleriyle Hıristiyan kardeşleri ona maddi yardım yaptı. Ardından Kumçiftliği Kaymakamı Sadırlı halkını tehdit ederek *pek az bir ücretle* onu öğretmen olarak görevlendirdi. 29 Ekim 1928 günü köye gelerek görevine başladı. Köy halkı kendisini istemeyerek kabul etmişti ama zamanla düşünceleri olumlu yönde değişmiş, halk ona ısınmıştı. "20 Mayıs 1929 gününden itibaren besledikleri kötü duygular yok oldu" diyordu. Namık Hilmi, Sadırlı'da huzuru bulmasının ardından Yunan dostlarına destek verdi. 1 Ağustos 1929'da yapılacak Kumçiftliği belediye seçimlerinde aday olan Edirneli Altınalmaz ailesinin oğlu Stefano Dimitrio'nun yardım isteğini karşılıksız bırakmadı. Onunla iki gün boyunca Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Yelburgaz, Umurbey, Şahince köylerini gezdi. Oy kullanılırken ve sayılırken sandık başında bekledi. Seçim sonucu ile ilgili bilgi vermeyen Namık Hilmi³⁵ Sadırlı'da 19 Eylül 1930'a değin yaşamını sürdürdü. O gün köyden ayrıldı ve kardeşim diye andığı Hamid İhsan Bey'in Kulaklı'daki³⁶ çiftliğine yerleşti. O gün defterine "Kulaklı çiftliğine gelip çilemi doldurmaya ve o zât-ı muhteremi rahatsız etmeye başladım" notunu düşen Namık Hilmi, çilesini çiftlikte gezerek, ceviz toplayarak, çiftliğe gelen ziyaretçilerle eğlenerek doldurdu! Dimetoka'dan gelen Musevi konuklar arasında bulunan Roza isimli "hoş meşrep bir madam" ile eski bir dost gibi vakit geçirdi. Hatta Roza onu tıraş bile etmişti. Ne var ki bu mutlu günleri Türk Yunan ilişkilerinin dostluğa dönüşmesi ile gölgelendi. Zira Türkiye'nin Yunanistan'da yaşayan Yüzelliliklerin ülke dışına çıkarılması isteğini Venizelos kabul etmişti. Namık Hilmi dostlarını araya koyarak bu fırtınayı da savuşturacak, kimi zaman şiddetli kış kimi zaman bahar havası yaşadığı Kulaklı çiftliğindeki mesut günleri ise "kardeşim" dediği Hamid İhsan Bey'le arası bozulunca son bulacaktı.

1931 yılını Peristeri'de tuttuğu kiralık bir odada geçiren Namık Hilmi 1932 yılı başında konaklama sorunları yaşamaya başladı. Az önce belediye başkanlığı için destek verdiği ve karşılığında odasını kiraladığı Dimitrio ocak ayında çıkmasını istemiş, o ise ancak Nisan'da odayı boşaltmıştı. 14 Nisan gecesini arkadaşı Arif'in baytarhanesinde geçiren Namık Hilmi bir süre Atina yakınlarında göçmenler için inşa edilen konutların³⁷ da bulunduğu Podonifti'deki İzmir gazinosunda konakladı. Ardından Podonifti'de Larapulos Efendi'nin evine taşındı.³⁸ 1932 yılının son aylarını da Larapulos Efendi'nin yanında geçiren Namık Hilmi büyük olasılıkla ödeme yapamadığı için yıl sonunda bu evden ayrıldı. Zira not defterine "işlerin fıkdanından dolayı oradan da ayrıldım" notunu düşmüştü. Sonra üç ay kadar da Morfi Efendi'nin evinde kalmıştı ama söylediğine göre onun için 1933 yılı da pek iyi geçmemişti. "Sefilâne" diye tanımladığı o yıl bir süre Podonifti'de İzmir gazinosunun

33 Maide Suresi, 2. Ayet. İlgili bölüm; İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin. <https://www.kuranayetleri.net/maide-suresi/ayet-2>. (indirme 29.02.2022, 11:42)

34 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 18.

35 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 19.

36 Drama'ya bağlı bu köyün Yunanca adı Aigeiros'tur. Arda nehrinin sol kıyısında yer alan köy Kumçiftliği kasabasına bağlıdır.

37 Bu yıllarda Yunanistan'da yaklaşık 1000 dönüm alana yayılmış olan bir koruya da sahip olan Podonifti kasabasıdır. Göçmen konutları ile ilgili olarak bkz. Meryem Orakçı, "Karamanlıca Muhacir Sedası Gazetesine Göre Yunanistan'da Mübadelenin İlk Yılları ve Türkçe Konuşan Ortodoksların Yaşadığı Sorunlar", *AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S65, Güz 2019, s. 263-299.

38 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 6-8; Not Defteri 3, s. 7.

sahibi ve Podonifti otobüslerinin müfettişi olan Kosta Kapela'nın gazinosunda kalmış, ardından Nea Filedefeia göçmen mahallesinin kenarında bulunan Kokkinos Milos'ya bitişik Madam Viktorya Verdi'ye ait bahçe içindeki odalardan birine yerleşmişti. Madam Viktorya Selanik'te yaşayan ünlü Vangel Verdi ailesindendi. Namık Hilmi bu bahçenin bekçiliğini de yapmaya başlamıştı. Ama bu nasıl bir bekçilik orası belli değildi. Zira bahçedeki odasını üs edinen Namık Hilmi günlerini Atina-Rizopoli-Podonifti arasında yaptığı ziyaretlerle geçirmişti. Köylü Refet ile eşi İfakat Hanım'ı Atina'da kaldıkları Hermes otelinde ziyaret etmiş onlarla yiyip içmişti. Kosta Kapela ve eşinin ikramlarını da memnuniyetle kabul etmişti. Minnetini ise Hristiyanların tüm kutsal günlerinde yaptığı ziyaret ve tebriklerle göstermişti. Namık Hilmi yalnız onu değil tüm Hristiyan arkadaşlarını özel günlerde ziyaret etmeyi ihmal etmemişti. Unutmamak için olsa gerek Hristiyanlara ait dini gün ve bayramları defterine not etmişti.³⁹ Bir yıl içinde 29 özel günü isimleri ile kaydeden Namık Hilmi bu çalışmada görüleceği üzere bugünlerde arkadaşlarını ziyaret ederek onların maddi desteğini alacaktı. 1933 yılının kış aylarında hava koşulları nedeniyle Atina'ya ya da Rizopoli'ye gidemediğinde ise zamanını çoğunlukla komşusu Giritli Aristidi Efendi ile haşlanmış bakalyora balığı yiyip reçine içerek geçirmişti.⁴⁰ Madam Viktorya ve kız kardeşi Artemis'i ise çoğu kez sabahları ziyaret etti. Madam Viktorya'nın yaptığı kayısı reçelini çok sevmişti. Pek çok sabah kahvaltısını onunla yapmış, kahvesini onunla içmişti. Madam Viktorya'nın eşi Vangel Verdi ise kimi akşam ona kuzu ve reçine ile ziyafet çekmişti.⁴¹ Bazı günlerini de Niko, Kiryako ve Yani ile otuz bir oynayarak geçirmişti. Hatta bir keresinde on beş drahm kazanmıştı.⁴² Rizopoli'ye gidişlerinin nedeni ise çoğunlukla kirli çamaşırlarını yıkatmak içindi.⁴³ Gitmişken de arkadaşları ile yiyip içip eğlendi. 22 Kasım 1933 günü şu notu düşmüştü: *"İstanbul'dan gelme büyük bir torik balığından ihzâr edilmiş olan fırın yahnisini yedik. Reçineyi biraz fazla kaçırdım."*⁴⁴ 6 Aralık günü *"Rizopoli'de Niko'yu tebrik etmeye gittim. ... kahve, konyak içip meskenime geldim"*⁴⁵ derken 23 Aralık'ta; *"Perhiz yemekleri olan tarama ve fasulye piyazıyla bir miktar rakı içtik"* diye yazmıştı.⁴⁶ 30 Haziran 1935'te ise *"kirli çamaşırlarımı Rizopoli'ye götürdüm. Bol rakıyla öğle yemeğini yedikten sonra biraz da uyku yaparak Podonifti'ye geldim"* demişti.⁴⁷

Namık Hilmi 1934 yılında da Kokkinos Milos'da kaldı. Geçimini arkadaşlarından özellikle Köylü Refet ve eşinden aldığı aylıklarla sağladı. Neredeyse hemen her gün onları ziyaret ederek dertleşti. Firarilerden Mazlum, eşi Anzovik, kız kardeşi İspasiba da zaman geçirdiği isimler oldu. Çoğunlukla akşamları mezeler eşliğinde onlarla rakı içti. Odasına döndüğünde hem ziyaretlerini not etti hem de şiirlerini yazmayı sürdürdü. Yazdığı şiirleri de bir sonraki ziyaretlerinde Refet ve İfakat Hanım'a okuyarak eğlendi. Örneğin 24 Mart 1934 Kurban Bayramı'nın ilk günü şu dördümlüğü yazmış ve onlara okumuştü: *"Yine geçti bu sene de iki ıyd / Gurbet elde hüzn ile âh ederek / Hâkim oldukça vatana iki [..] / Ömrümüz böyle yitecek giderek!"*⁴⁸

39 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 70; Dn: 12222-90, Bn: 3/F-4, Bt: 5.12.1933.

40 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 12, 21, 23; Dn: 12221/1 [Umumi Dosya], Bn: 2/A-9.

41 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 24, 29, 41, 49.

42 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 48.

43 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 23.

44 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 43.

45 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 46.

46 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 49.

47 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 8-9.

48 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, 12-19.

Hıristiyan dostlarını özel günlerinde ziyaret etmeyi bu yıl da sürdürdü. Maddi sıkıntı çektiği ya da dostlarıyla olumsuzluklar yaşadığında ise defterine “*canım bir şey yazmak istemiyor*” notunu düştü. 5 Haziran 1935'te ise Ziya Paşa'nın “*Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz/ Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde!*” beyitini not etmişti. İnsan aklına her geleni söyleyebilir, yapamayacağı şeyleri yapma iddiasında bulunabilir, ancak önemli olan söylediklerini uygulamaya dökebilmesidir anlamına gelen bu satırları kendisine mi yoksa bir başkasına mı söyledi bilmiyoruz. Ama devamında yakınma ve beddua cümlelerine yer vermişti. Kendisini maddi manevi desteklediği günlerde övgüyle andığı, evinde konakladığı Kosta'yı şimdi Türk düşmanı olarak anıyor, gerekçesini de açıklıyordu. Kosta Kapela kardeşi Andon Kapela ile kavga etmiş, bu kavga sonunda Kosta ona verilen yemeği kestirmişti. “*Ben de onu Allahımın kahr-u gazabına havale ettim*” diyordu.⁴⁹ Bu yıl da Rizopoli-Atina seyahatlerini, dostlarından maddi yardımlar almayı, konuk olup yemeklerini yemeyi sürdürdü. Örneğin 9 Haziran'da Madam Antranik'i ziyareti sonrası “*bol rakıyla güzel bir güveç yedim*” diye yazmıştı.⁵⁰ 24 Haziran'da da öğle yemeğini onunla yemişti.⁵¹ Namık Hilmi'nin seküler bir yaşam sürdürdüğü açıktı. Örneğin 17 Haziran 1935 günü Refet ve İfakat hanımla güzel mezeler yiyip bol rakı içerken ertesi gün Aya Yorgi Kilisesi önündeki büyük çam ağacının altına oturup dua edebiliyordu. Şöyle yazmıştı: “*Cenâb-ı rabb-ı gafûrdan lütf ve merhametler, sa'âdet ve selâmetler dileyerek gerek dinimize ve gerekse bizlere düşman olan hâinlerin karîben kahr u perişan edilmelerini niyâz eyledim. Ba'dehu yarım sigara içip aheste hatvelerle Podonifti'ye doğru yollandım.*”⁵² Namık Hilmi 1935 yılını da Atina-Podonifti ve Rizopoli'deki Sakilaropulos, Morfi, Kotil Nikof gibi arkadaşlarını ziyaret ederek geçirdi. Her ziyaretinde onların maddi desteklerini almayı sürdürdüğü gibi çoğunlukla yemek problemini de onlarla çözdü. Refet'le daha sık görüştü. Sıklıkla o Atina'ya gitti, nadiren Refet ona geldi. Her buluşma tavernada ya da ünlü restoranlarda yiyip içerek sonlandı. Hesabı Refet ödedi.⁵³

1935 Eylül ayında başlayan, tarihe II. İtalya- Etiyopya Savaşı olarak geçen ve 1936'da Etiyopya'nın İtalyan yönetimine girmesi ile sonuçlanacak İtalyan saldırılarının başladığını ise Podonifti'ye saçlarını kestirmek üzere gittiğinde öğrendi. Ancak dünyadaki bu gelişmeden çok onu Yunanistan'daki değişim ilgilendirmişti. Bilindiği gibi Yunanistan cumhuriyet yönetimini benimsemiş ancak Türkler karşısında aldığı Küçük Asya yenilgisinden sonra birbiri ardına yaşadığı siyasal bunalımı cumhuriyet de çözememişti. Sonuçta Yunan halkı yapılan bir referandumla monarşinin gelmesine evet demiş ve Kral II. Georgios yeniden tahtına oturmuştu.⁵⁴ Referandum yolunu açan isim ise General Georgios Kondilis'ti. Kondilis 1920'de Konstantin'in tahta çıkmasını onaylamamış, tahta çıkınca Venizelos yanlısı subaylarla İstanbul'a kaçarak AMİNA/Demokratik Savunma adlı bir örgüt kurmuş, bu örgüt aracılığıyla krala suikast girişiminde bile bulunmuş, Yunan'ın Anadolu işgali süresince de İstanbul'da kalmıştı. Namık Hilmi'yi de bugünlerden tanıyor olsa gerekti. Zira ikili Yunanistan'da da birkaç kez bir araya gelmişlerdi. Namık Hilmi'nin söylediğine göre daha ülke referandumu gitmeden 10 Ekim 1935'ten itibaren Kondilis

49 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 1-3.

50 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 4.

51 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 7.

52 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 5.

53 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 18 vd.

54 Yunanistan'da taht ve hükümet değişiklikleri ile ilgili bkz. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi, TİTE Atatürk Yolu Dergisi, S. 58, Bahar 2016, s. 99-121.

Yunanistan'da krallığı ilan etmişti. Hatta o da 16 Ekim'de Kondilis'e bir tebrik mektubu yazıp göndermişti.⁵⁵ Referandum ise 3 Kasım'da yapılmış ve kazanan monarşi yanlıları olmuştu.⁵⁶ Ama bu değişim ona yaramamıştı. 18 Kasım'da Atina emniyetine çağırılmış, ertesi gün gittiğinde ikametgâh belgesi/pasaport vizesi olmadığı için mahkemeye sevk edilmişti. 20 Kasım'da sulh mahkemesinin huzuruna çıktığında para cezası verilmişti. İki yüz küsur drahmiyi bulan bu parayı ödeyemeyince de on gün hapisle cezalandırılmıştı. Namık Hilmi, cezasını çekmek üzere Atina'da daha önce kaldığı Kosta'nın oteli karşısındaki karakola sevk edildi. Karakol personelinin çoğu Türkiye kökenli olduğu için Türkçe biliyordu. Zorluk çekmedi. Zonguldaklı çavuş rütbesindeki Polis Eftim ile İstanbullu Çavuş Vasil efendiler ona büyük saygı göstermekle kalmadılar destek de oldular. Bu sayede önce Köylü Refet'i telefonla arayarak durumundan haberli kıldı. Ardından Podonifti Belediye Başkanı'na açtığı telefonla para isteyerek tutukluluğunu sonlandırmasını rica etti. Tutuklanmadan önce başlayan soğuk algınlığı da onu sarsmıştı. Yine not defteri ile dertleşti: *"Hâlim pek perîşândır. Hiç kimseden mu'âvenet görmedim. Ardından da şu dörtlüğü kaydetti: Yüksekte uçma akbaba gibi / Düşersen sükûtun dermansız olur / Yalanlar savurup tefahhur etme! / Yalancı, namussuz insafsız olur!"*.

Namık Hilmi sızlansa da yardım gördüğü açıktı. Zira devamında minnettarlığını belirtiyordu. Örneğin İmroz'un Türkiye'ye verilmesinin ardından askerlik yapmak istemediği için kardeşiyle birlikte Yunanistan'a kaçan karakolun kahvecisi Yannis Katalos ile İstanbullu Vasil'e yardımları ve gösterdikleri insanlık için minnettarlığını dile getirmişti. 28 Kasım'da ise Podonifti Belediye Başkanı memurlarından Alaşehirli Zaharyadis aracılığıyla 150 drahmi göndermişti. Namık Hilmi'nin tutukluğu 30 Kasım'a kadar sürdü. O gün mahkemeye çıktığında 55 drahmi para cezası ödeyerek serbest kaldı. 2 Aralık günü Emniyet pasaport dairesine giderek işlemlerini tamamladı, 4 Aralık'ta da Jandarmaya ikamet kağıdını onaylattı. Ardından da Podonifti Belediye Başkanı'nı ziyaret ederek teşekkürlerini sundu. Aralık ayını önce Refet Bey'e ardından Niko Sakilaropulos ve Morfi'ye yaptığı pek çok ziyaretle geçirdi. Yine yemekler yenildi. Bu kez şarap ya da reçine içildi.⁵⁷1936 yılı başında da ziyaretlerini sürdürdü. Hava koşulları nedeniyle Atina'ya gidemediği günlerini ise Verdi ailesiyle, Niko ve kardeşi Espasya ile geçirdi. Kimi zaman tavernaya gittiler, kimi zaman onların evlerine konuk oldu.⁵⁸ Podonifti Belediyesini de ziyaret rotasına aldı. Belediye Başkanı Pastenis, Genel sekreter Yani ve Aldiris efendilerin gönüllerini almayı sürdürdü. 16 Mart 1936 günü yaptığı ziyarette ise onlardan sülfato yani kinin istemiş, ama belediyede de kalmadığı için alamamıştı. Kinin yerine para alıp dönmüştü. Kinini ise 23 Mart'ta alabildi.⁵⁹

Namık Hilmi bugünlerde hasta olduğunu yazmış ancak hastalığının ne olduğu bilgisini vermemişti. Muayene için de sürekli Belediye doktoruna gitti. İlaç ve süt parası alıp döndü.⁶⁰ Nisanın ilk günlerinde her ne kadar çok hasta olduğunu yazsa da hastalığı gezmesine, Kristal'de *"bira"*, İstanbullu Niko'da *"nefis balık mezeleriyle epeyce rakı"* içmesine engel olmadı.⁶¹ Mayıs ayında Refet'le tavernada, İstavri Efendi ile evinde yiyip

55 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 19, 20.

56 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 19, 21.

57 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 22-24.

58 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 25-26.

59 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 4.

60 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 5.

61 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 6.

içti. İstavri'nin yaptığı yemeklerden memnun kalmıştı. Haziran ayında ise hastalığı iyice şiddetlenmişti. 24 Haziran günü Atina'ya Refet'e "*mutad yine makarna güvece*" gitmiş ama hastalığı nedeniyle yiyememişti. Podonifti'ye dönünce doktordan yeni ilaçlar alıp tedavisini sürdürmüştü.⁶² 4 Temmuz'da ise Refet'in yaptığı "*neffis sebzevâtdan mürekkeb etli türlü güvecini*"⁶³, 11 Temmuz'da Refet ve Kosti Efendi ile gittiği tavernada "*güveçte yapılmış etli bulguru iştahla*" yemişti. Ama reçineyi fazla kaçıınca cezası hastalığının daha da şiddetlenmesi olmuştu. Buna karşın Refet'le birlikte 16 Temmuz'da tavernada güveci, 18 Temmuz'da arpa şehriyeli bol etli güveçleri de iştahla yemişti. 19 Temmuz'da Rizopoli'ye gittiğinde ise çamaşırlarını yıkayan madamın evde yapığı etli patlıcan, biber ve domates dolmaları ile karnını doyummuştu.⁶⁴ Ağustos ayında ise Refet'in dışında Kuşçubaşı Eşref'in kayınbiraderi Mustafa Bey, İstavri Efendi, Yüzellilik Sünüklü Davut Zekeriya⁶⁵ ve Niko ile zaman geçirdi.⁶⁶ Eylül ayında Milletler Cemiyeti'nden alacağı yardım dolayısıyla Kotil Niko'yu ziyaret etti. Alışveriş yapıp Morfi ile tavla oynadı. 10 Eylül 1936 günü ise neden bilmiyoruz Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ahmet Zago'ya⁶⁷ bir mektup gönderdi.⁶⁸ Ekim ayı ile birlikte yağmurlar başladığı hava da soğuduğu için sık sık Atina'ya ya da Rizopoli'ye gidemedi. Kosta Kapela'nın gazinosunda zaman geçirdi. 16 Ekim'de hava biraz açınca Atina'da Refet ve Sünüklü Davut ile buluşup tavernada yemek yedi. 24 Ekim'deki gidişinde ise çok kalmadı. "*Canım sıkılarak döndüm*" diyordu. O ayı odasında ve Kapela'nın gazinosunda tamamlayan Namık Hilmi'nin tuttuğu son not 1 Kasım 1936'ya aitti. "*Hava hep mağmûm bulutlu gitmektedir*" diye yazmış, son sözünü daha doğrusu dörtlüğünü ise Atatürk'e ayırmıştı.⁶⁹

Namık Hilmi'nin rahatsızlığı ya da hastalığı kasım ayında onu hastaneye düşürecek kadar artmıştı. Atina'daki Muhacirin Hastanesi'ne kaldırılarak tedavisine başlandı. Ancak kurtarılamadı. 20 Ocak 1937'de hastanede yaşamdan ayrıldı. Evrakları ise Yüzellilik Sünüklü Davut tarafından alındı.⁷⁰

1- Yüzelliliklerin Yunanistan'dan Çıkarılma Kararına Tepkisi

Hatırlanacağı gibi Yunanistan'da 1928 seçimlerinin ardından Eleftherios Venizelos başbakan olmuş, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunların dostluk çerçevesinde çözülmesinin önü açılmıştı. Zira Venizelos daha iktidara gelmeden seçim kampanyasını dostluk üzerine kurmuş, başbakan olduktan sonra da mevkidaşı İsmet Paşa'ya gönderdiği

62 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 7.

63 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 8.

64 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 8-9.

65 Çerkes kökenli olan Sünüklü Davut Zekeriya Millî Mücadele günlerinde Balıkesir ve Bandırma'nın işgalinin ardından bölgedeki Kuva-yı Milliye güçlerini müfrezesi ile dağıtma görevini üstlenmekle kalmamış, Yunan'a iaeşe desteği de yapmıştı. Yunanistan'a kaçtıktan sonra hükümet tarafından korunmuş, Yüzelliliklerin Yunanistan'dan çıkarılması gündeme geldiğinde Yunan vatandaşlığına geçerek Atina'da kalmayı başarmıştı. Yunan Savaş Bakanlığı'ndan emekli maaşı alan Davut 1930'lu yıllarda Ölen-Su Şirketi'nde memurluk da yapıyordu. Yunan makamlarıyla kurduğu ilişki ağı da kendisi gibi dostlarına yardım etmesini kolaylaştırıyordu. Yüzellilikler listesine 117 sıra numarası ile giren Davut MAH dosyalarında Eşkiya Davut olarak da anılmaktadır. EGM Arşivi, Dn: 12222-117, Bn: 3/B 6, 3/B 7, Bt: 1 Ağustos 1930; Bn: 1/A 4, Bt: 24 Temmuz 1930; Dn: 12222-117, Bn: 2/B 5; Dn: 12222-117, Bn: 2/B 7, Bt: 6 Kasım 1932; Dn: 12221/1 Umumi Dosya, Bn: 4/E-6[Yunanistan'daki Yüzellilikler]

66 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 11-14.

67 Atatürk dönemi Türkiye-Arnavutluk ilişkileri için bkz. Selma Yel, "Atatürk ve İnkilâplarının Arnavutluk'taki Tesirleri", AAM Dergisi, C. XIX, S. 55, s. 105-123.

68 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 15-16.

69 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 17-18.

70 EGM Arşivi Dn: 12222-90, Bn: 3/F 10, Bt: 15 Şubat 1937; Dn: 12222-90, Bn: 3/F 14.

mektupla bu arzusunu dillendirmişti. 1929 yılında yaşanan ve kısa süren gerginliğin de atlatılması ile 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması yapılarak mübadele bunalımına son verilmiş, İsmet Paşa Venizelos'u Türkiye'ye davet etmişti. Venizelos 27 Ekim 1930 günü Ankara'ya gelmiş, 30 Ekim'de iki ülke arasında tarafsızlık, uzlaşma ve ticari iş birliğini öngören anlaşmalar imzalanarak dostluk perçinlenmişti.⁷¹ Her iki ülkenin kamuoyunda büyük yankı bulan bu gelişmelerin ardından 17 Kasım 1930 tarihli Atina gazeteleri de Türkiye ile kurulan dostluk ilişkisi çerçevesinde Batı Trakya'da bulunan Yüzelliliklerin ülke dışına çıkarılacağını ilk kez sütunlarına taşımıştı. Batı Trakya'da Kemalist Türklerin çıkardığı gazeteler ise bölgedeki Türklerin rahat yaşamasının "*muzır eşhasın Yunan toprağından atılmasına bağlı*" olduğunu vurgulayarak Yunan hükümetinin aldığı kararı desteklemiş hatta propagandaya da başlamıştı.⁷² Namık Hilmi bugünlerde Hamid Bey'in himayesinde Kumçiftliği'ne bağlı Kulaklı köyünde yaşamını sürdürüyordu. Hamid Bey ve ailesi Dimetoka'ya gittiği için çiftlikte tek başına kaldığı 23 Aralık 1930 günü Kaymakam Aleksandros Turguti onu Kumçiftlik'e çağırılmış ve "*kara haber*"i vermişti. Kaymakam, Yunanistan'ın Ankara ile yaptığı görüşmeler çerçevesinde Yüzelliliklerin ülke dışına çıkarılacağını, istediği ülkeyi seçmekte serbest olduğunu bildirerek ondan dilekçe yazmasını istemişti. Namık Hilmi de hemen o gün dilekçeyi yazarak kaymakama teslim etmişti. Dilekçesi 27 Aralık 1930'da Kumçiftlik Kaymakamlığı aracılığıyla Gümülcine'ye gönderilirken haberi alan Hamid Bey de aynı gün Dimetoka'dan gelerek Namık Hilmi'ye destek olmuştu. Bu desteği defterine "*bütün şerefiyle beni himaye eden sevgili kardeşim Hamid Bey'in yapmış olduğu alicenaplık beni ağlattı*" notuyla kaydeden Namık Hilmi Gümülcine'den gelecek yanıtı beklerken Hamid Bey'le birlikte Kumçiftlik'teki arkadaşlarına veda ziyaretlerine bile başlamıştı.⁷³

1931 yılı ocak ayı başında Venizelos'un Yüzelliliklerin Batı Trakya'dan çıkarılacağını resmen açıkladığı günlerde⁷⁴ ise gerek Yunan gerekse Türk kamuoyu kimlerin Yunanistan'da yaşadıklarını belirlemeye koyulmuştu. İskeçe'de yayınlanan İnkılap gazetesi Yunanistan'da yaşayan on üç Yüzellilik bulunduğu dikkati çekerken⁷⁵ İstanbul'da yayımlanan Ali Naci'nin İnkılap gazetesi on iki Yüzellilik'in Yunanistan çıkarılacağını vurguladı ve Namık Hilmi'yi de andı.⁷⁶ Namık Hilmi ise dilekçesinin peşine düşmüştü. 5 Ocak 1931 günü Kaymakam Turguti ile görüştüğünde dilekçesinin Dışişleri Bakanlığına gönderildiğini, birkaç güne kadar haber alınabileceğini, o güne değin Kumçiftlik'te kalmasının uygun olacağını öğrendi. Not defterine bakılırsa bu haberle efkârlanmıştı. Akşam dostları Münir Bey ve Doktor Kornidis ile gazinoya gitti. O geceyi defterine "*orada içip muhabbet ederek yemeği yedik*" notuyla kaydetti. 14 Ocak günü bir kez daha kaymakamın makamına çıktı. Bu kez Venizelos ile Mustafa Kemal'in Ankara'da verdikleri kararın şimdilik ertelendiğini ve eski yerlerinde kalacaklarına dair valilikten bildirim geldiğini öğrendi. "*Şu hale pek rıza*

71 Geniş bilgi için bkz. Bestami S. Bilgiç, "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri 1923-1938", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXI, S. 91, Mayıs 2015, s. 1-28.

72 "150'likler", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1930, No: 2347, s. 3.

73 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 20-21.

74 *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1931, s. 1.

75 "13 Yüzellilik Gidecek", *İnkılap* [İskeçe], 24 Aralık 1930, No: 40, s. 1-4

76 Yunanistan'dan çıkarılacaklarla ilgili şu bilgiyi verdi: "Mustafa Neyyir: Edirne'de Temin gazetesi müdürü, Gümülcineli İsmail Hakkı: Hürriyet ve İtilaf rüesasından, Sefer Hoca: Çerkes Kongresi azasından, Çopur İsmail Hakkı: Kuvayı İnzibatiye heyetinden, Namık: Polis başmemuru, Mustafa Sabri Hoca: Şeyhülislam ve Kuvayı İnzibatiye heyetinden, İbrahim Sabri: Mustafa Sabri hocanın çocuğu, Çerkes Davut, Yusuf oğlu Gönenli Remzi, Topal Ömer oğlu Keçerlerli İdris, Abdullah oğlu Keçerlerli Kasım. Bkz. "Yüzellilikler", *İnkılap*, 20 Ocak 1931, No: 141, s. 3.

göstermedim” diyen Namık Hilmi iâsesi Yunan hükümeti tarafından karşılanmak üzere “*Makedonya ya da eski Yunanistan’da istediği bir yere olmazsa Suriye’ye*” gönderilmesini dileyen bir yazı kaleme alıp postayla Gümülcine’ye gönderdi. İstanbul’daki oğulları Hamit ve Sami’yi de mektupla bilgilendirdi. 1 Şubat 1931 günü ise Eleftheria Anthropos gazetesine Venizelos’a hitaben açık mektup gönderdi. Bir mektup da Gümülcine Valisine yazdı. Kendisine maaş bağlanarak Makedonya taraflarında yaşamasının sağlanması ya da Suriye’ye gönderilmesi isteğini yineledi.⁷⁷

Namık Hilmi başvurularına 10 Mart 1931 günü yanıt aldı. İsteddiği yere gitmesine izin çıkmış ve yol masrafı için gerekli olan para Gümülcine Valisi’ne gönderilmişti.⁷⁸ Haberi alır almaz yine veda ziyaretlerine başladı. Sadırlı’ya gitti. Salih oğlu Berber Mehmet Ağa’nın evine konuk oldu. Ertesi gün Nazıroğlu Ahmet Ağa’nın eşinin yemek davetine katıldı. “*Daha başka kadınlar da gelerek yemek yedik konuştuk*” diye yazmıştı. Cuma vakti camiye gitti, namazını kıldıktan sonra cemaate dinsel öğütler verdi, veda ederek Sadırlı’dan Kulaklı’ya geldi.⁷⁹ Ancak aynı zamanda Yunanistan’da kalmanın yollarını da aramaya başlamıştı. Nitekim mart ayı ortasından itibaren tuttuğu notlar onun bu yöndeki çabalarına işaret ediyordu. Yunanistan’da kalabilmesinin tek yolu ise Yunan vatandaşlığına geçmekti. Çabasına pek çok dostu katkı verdi. Örneğin 19 Mart sabahı arkadaşı Albay Sami Bey ile Atina’ya giden Namık Hilmi⁸⁰ arkadaşını ziyaret ederek desteklerini aldı. 21 Mart’ta da Oros [Aynoroz] Milletvekili Hacı İlyas Efendi’yi evinde ziyaret ederek ondan bir kartvizit aldı ve Yunan Dışişleri Bakanlığı’na gitti. Sonraki birkaç günü de ziyaretlerle geçirdi. Kimi Çerkes beyleriyle görüştü. Atina’nın ünlü meydanı Omania’da bulunan kahvede Avukat Nikola Efendi ile sohbet etti. Panhellenion gazinosunda Albay Sami ve Nedim Efendi ile buluştuğunda ise pasaport işlemlerini tamamlama sözü alarak Sami Bey’e yüz elli drahmi verdi. 24 Mart’ta Hacı İlyas Efendi ile Dışişleri Bakanlığı’na bir kez daha gitti. Bu geliş gidişleriyle amacına da ulaştı. Nitekim 24 Mart 1931 günü Yunan pasaportunu aldı. Böylece Yüzellilik listedeki kimi isimler Yunanistan’dan çıkarılırken o ülkede kalmayı başardı.⁸¹ Bununla birlikte Yunan hükümeti Türkiye ile dostluğuna gölge düşürmemek için hem onu hem de pek çok firariyi gözlem altında tuttu. Özellikle İsmet Paşa’nın Atina ziyaretinde bu gözetim üst düzeye çıkarıldı.

2- İsmet Paşa’nın Atina Ziyareti

Venizelos’un Türkiye’yi ziyaretinin ardından Başbakan İsmet Paşa da 3 Ekim 1931’de Yunanistan gezisine başlayacaktı. Başta Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey olmak üzere milletvekilleri, bürokratlar ve gazetecilerden oluşan heyetle Atina’ya yapacağı ziyaretin ardından Peşte’ye geçmesi de planlanmıştı. Gezi nedeniyle Atina’da şüpheli görülen pek çok kişi tutuklanmış, bu arada Taşnak Cemiyeti üyesi Gemlikli Hrant Canıkyan ve Agop Apıkyan adlı iki Ermeni’nin İskenderiye’den geldiğini saptayan Yunan yetkililer bu iki ismi Selanik’te tutuklayarak Pire’den sınır dışı etmişti. Yunanistan’da yakayı ele veren

77 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 51, 52, 53.

78 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 54.

79 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 55.

80 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 55.

81 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 56. Yunanistan Mustafa Sabri ve oğlu gibi Türkiye’nin verdiği listede bulunan aşırı karşıtları ülkesinden çıkarırken kimilerine vatandaşlık verip kalmalarını sağlamıştır. Hatta Çopur İsmail Hakkı ya da Yeşilzade Aziz Nuri gibi isimleri önce ülke dışına çıkarmış, konu güncelliğini yitirir yitirmez yeniden girişlerine izin vermiştir.

Canıkyan ve Apıkyan suikast amaçlarını Peşte’de gerçekleştirmek için Romanya vapuru ile İstanbul’a gelince polis kontrol memurlarından Necati ve Nuri beyler hareketlerinden şüphelenmiş, izlemeye almış, kendisini tuvalete kilitleyen Canıkyan intihar etmişti. Üzerinde bulunan belgeleri imha edemeyince Agopyan da yakalanmış böylece başbakana yapılacak olası bir suikast önlenmişti.⁸² İsmet Paşa’nın yolculuk hazırlıkları yaptığı bu günlerde ortaya çıkan suikast girişimi Yunanistan’da da yankı bulmuş, güvenlik önlemleri üst düzeye çıkarılmış, pek çok Türkiye karşıtı isim ya izlemeye alınmış ya da tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında Namık Hilmi de vardı. O gün defterine “*İsmet’in Atina ziyaretinin bizlere tesiri*” başlığını atan Namık Hilmi 3 Ekim gecesi saat 23.00’de Dimitri Efendi’nin odasında yatarken dört polis memuru tarafından uyandırılmış, otomobille Atina’da Astoria otelinin karşısındaki karakola getirilmişti. Geceyi kendisi için hazırlanan karyolada yatarak geçirmiş, sabah duşunu aldıktan sonra görevi devralan memurlar tarafından demir kapılı bir odaya atılmıştı. “*Bir saat kadar bu odada ıstırap içinde*” kaldığını söyleyen Aziz Nuri’yi saat 09.00’da görevine gelen karakol amiri komiser özür dileyerek çıkarmıştı. Onu demir parmaklıkların ardından çıkaran Yunanlarla olan güçlü bağları olabileceği gibi tehlikenin geçmesi de olabilirdi. Ancak karakoldan çıktıktan sonra da göz hapsinde tutulmaktan kurtulamadı. Zira Türkiye’den gelen konuk da Yunanistan için önemliydi. O gün duygularını “*İsmet’in yüzünden gördüğüm şu felaketi de kaydedip evlatlarıma yadigârı münasip gördüm*” cümlesi ile kâğıda dökmüştü.⁸³

Namık Hilmi’nin Venizelos’a karşı güzel duygular beslememesinin temelinde de yaşadığı bu baskı ortamı etkili olmuştu. Venizelos 18 Mart 1936 günü yaşamdan ayrıldığında not defterine haberi “*müjde*” olarak ve şu cümleyle kaydetmişti. “*Mart’ın on sekizinci Çarşamba günü gazetelerde Venizelos’un birdenbire geberdiği tebşîr olunuyor idi.*”⁸⁴ 28 Martta ise şöyle yazmıştı: “*Siyaset-i umûmiyeye bakılır ise Kemal ve arkadaşları mel’ûnların Türkiye ve mürd[ölmüş] olan Venizelos’un da Yunanistan’ın felaketlerine sebep olduklarını veya olacaklarını hissetmekte ve görmekteyim.*”⁸⁵

Namık Hilmi hem terk ettiği hem de yerleştiği ülkenin yöneticileri eliyle felakete sürüklendiğini iddia ederken kendi durumunu da felaket ve sefalet sözcükleriyle tanımlamayı yeğledi. Hatta çocuklarına yazdığı mektuplarda bile parasızlığından dem vurdu. “*Benim param olsa acaba size göndermez miyim? Burada ne halde yaşadığımı defaatle yazdım. Siz yine eski tas eski hamam cevap veriyorsunuz. Buna Allah razı olur mu?*” dedi.⁸⁶ Peki Namık Hilmi gerçekten parasızlık çekti mi? Not defterleri onu yalanlıyordu.

3- Milletler Cemiyeti ve Belediye’nin Maddi Yardımları

Namık Hilmi’nin Milletler Cemiyeti ile ilişki kurmasına uzanan yolun başlangıcı eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali (Gerede) ile dostluğu olmuştu. Dostluk onun bakanlığı döneminde Namık Hilmi’nin polis siyasi kısım başkanlığı yaptığı günlere dayanıyordu. Damat Ferit Hükümeti’nde bakanlık yapan Mehmet Ali Bey de Büyük Taarruz’un hemen ardından İngiliz elçiliğine sığınanlar arasındaydı ve yine İngilizlerin desteği ile Romanya’ya

82 “İki Suikastçı”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1931, s. 1-4; “Suikastçılar”, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1931, s. 1-3; “İsmet Paşa Muazzam Tezahüratla Karşılandı”, “Son Suikast Tertibatının İçyüzü”, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1931, s. 1, 4-5.

83 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 17.

84 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 4.

85 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 5.

86 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Bn. 3/B-9.

kaçmıştı. Yüzellilik listede de yer alan Mehmet Ali Bey 1926 yılına değin Romanya'da yaşamını sürdürmüş sonra Paris'e yerleşmişti. Sürgün yıllarında Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi hazırlamak, Türkiye'deki rejimi yıkmak ve saltanatı iade etmek amacıyla Ermeni ve Kürtlerle anlaşmalar yapmak gibi pek çok muhalif hareketin baş aktörü olmuştu.⁸⁷ Namık Hilmi ise Mehmet Ali'nin Balkan coğrafyasında bıraktığı "*hafiyesi, temsilcisi ve propagandacısı*"ydı.⁸⁸ Mehmet Ali'nin de Namık'a sonsuz güveni vardı.⁸⁹ Paris'e gider gitmez kurduğu Mülteciler Cemiyeti/Ofisi'ne onu da üye yapmış, İngiltere'deki üst düzey yetkililerle ilişki kurmasına aracı olmuştu. Örneğin Namık Hilmi 27 Şubat 1927'de İngiltere Başbakanına hitaben kaleme aldığı mektubu Mehmet Ali aracılığıyla ulaştırmıştı.⁹⁰ Mektubun içeriği ile ilgili bilgi vermemekle birlikte bu başvurunun maddi yardım amaçlı olduğu düşünülebilir. Zira defterine "*Umurbey İmamı Halil İbrahim Efendi'ye 22 Nisan 1927'de İngiltere'den beklediği ikramiyesi geldi*" notunu düştüktan sonra kendisinin de 25 Nisan'da Atina'ya giderek İngiliz Dışişleri Bakanlığına gerekçesiyle birlikte başvurusunu yinelediğini belirtmişti.⁹¹

Namık Hilmi, Mehmet Ali'nin 11 Ocak 1930 günü "*Türk Demokrasininin Yayın Organı*" başlığı ile çıkarmaya başladığı La République Enchaînée [Zincirli Cumhuriyet] gazetesinin başta Yunanistan olmak üzere Balkan coğrafyasında dağıtılmasında da etkin rol aldı.⁹² Yine Mehmet Ali'nin İslamcı bir program hazırlayarak kurduğu Demokrat Parti'nin⁹³ ve 1930 yılı ortalarında mültecilerin Türkiye'deki haklarını korumak amacıyla örgütlediği Türk Mağdurin-i Siyasiye Cemiyeti'nin de üyesiydi.⁹⁴ Mehmet Ali bu örgüt aracılığıyla Milletler Cemiyeti'nden maddi yardım alabilmek için siyasi sürgünlerin isimlerini toplamaya koyulduğunda Balkan coğrafyası için başvurduğu isim de Namık Hilmi olmuştu. Gönderdiği mektupla ondan ilki Yüzelliliklere, ikincisi de liste haricinde kalan mağdurlara ait listeler hazırlamasını istemişti.⁹⁵ İkili arasında mektupla kurulan ilişkiye ise çoğunlukla Köylü Refet aracılık etmişti. Namık Hilmi Refet'i ziyaretlerinde Mehmet Ali'den gelen mektupları almış, kendi mektuplarını da Refet'in yazdığı mektup zarfına koyarak göndermişti.⁹⁶ Kimi zaman da doğrudan posta ile iletmişti. Bazı mektuplarda ise şifre kullanılmıştı. Namık Hilmi'nin not defterinde yer bulan şu tablo da sanırım bu şifrenin kaydıydı:⁹⁷

Elif	Be	Cim	Dal	He	Vav	Zel	Ha	Tı	Ye
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kef	Lam	Mim	Nun	Sin	Ayin	Fe	Sad	Kaf	
20	30	40	50	60	70	80	90	100	
Re	Sin	Te	Se	Hı	Zel	Dad	Zı	Gayın	
200	300	400	500	600	700	800	900	1000	

87 Mehmet Ali ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 476-506; 541-577.

88 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 7.

89 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 10, Bt: 20 Nisan 1932.

90 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 12.

91 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 13.

92 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 7; 3/C 11, Bt: 11.12.1932. [686'nın raporu]

93 EGM Arşivi, Dn: 12222-45/1, Bn: 5/C 3.

94 EGM Arşivi, Dn: 12222-45/2, Bn: 5/B 9, Bt: 15 Temmuz 1930.

95 EGM Arşivi, Dn: 12222-45/2, Bn: 4/C 9, Bt: 28.6.1932.

96 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 20, 34.

97 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 61.

Namık Hilmi, Mehmet Ali'nin destek ve yönergeleriyle 1931 yılı ortalarında Milletler Cemiyeti'nin Atina ofisine başvuru yaparak maddi destek istemişti. Cemiyetin Atina temsilcisi Kotel Nikof da yıl sonuna doğru kendisini ofisine çağırarak isteklerinin onaylandığını bildirmişti. 9 Kasım 1931 günü için defterine “*dört aydan beri teşebbüs ettiğim meselenin Cemiyet-i Akvam’ca nazar-ı itibara alındığını anladım*” notunu düşen Namık Hilmi,⁹⁸ güzel haberi alır almaz Patras’ta yaşayan Şeyhülislam Mustafa Sabri’ye⁹⁹ bir mektup yazarak Atina’ya davet etmişti. Üç gün sonra 13 Kasım’da Mustafa Sabri ve oğlu İbrahim Sabri Atina’ya gelmiş, Namık Hilmi onları da Kotel Nikof’a götürmüştü. Görüşme sonrası baba-oğul yaşadıkları Patras’a dönerken Namık Hilmi bu tarihten itibaren Milletler Cemiyeti Atina ofisinin maddi desteğini düzenli olarak almaya başlamış, aldıklarını günü gününe not etmişti. Örneğin Nikof’tan 15 Kasım’da 500 drahmi, 25 Kasım’da 150, 2 ve 12 Aralık günleri ise 100’er drahmi almıştı.¹⁰⁰ Anlaşıldığı kadarıyla aldığı paraları da eğlenceye harcamıştı. 13 Aralık günü Atina’da Doktor Asım ve Mazhar beylerle yiyip içtikten sonra Peristeri’ye¹⁰¹ gitmişti. 24 Aralık günü 100 drahmi daha aldıktan sonra Hz. İsa’nın doğumu nedeniyle kutlanan yortu için arkadaşları Doktor Asım, Yüzelliliklerden Fabrikatör Cemil ve İzmir’deki eşinden kaçarak gelen Emine Hanım ile buluşmuş ve akşam geç vakitlere kadar hoş sohbet etmişti. 31 Aralık’ta yine Atina’ya gitmiş, poker oynamakta olan Nikof’tan 100 drahmi daha almış yılbaşını konuk olduğu Doktor Asım’ın evinde geçirmişti. Namık Hilmi, 1931 yılının son iki ayında Nikof’tan toplam 1050 drahmi aldığı halde 8 Ocak 1932 günü Atina’da Köylü Refet ile buluştuğunda cebinde “*tek bir drahmi*” kaldığını yazıyordu.¹⁰² Bir drahmi ile iki arkadaş simit alıp Kral Bahçesi’nde “*iştahla*” yemiş ardından da soluğu Nikof’un ofisinde almışlardı. 100 drahmi daha alan Namık Hilmi Peristeri’ye dönmüştü. Namık Hilmi’nin Peristeri-Atina arasında geliş gidişleri daha sonraki günlerde de sürdü. 18 Ocak’ta 100 drahmi, 25 Ocak’ta 150, 2 Şubat’ta 200, 9 Şubat’ta 150, 16 Şubat’ta 100, 24 Şubat’ta 200, 1 ve 8 Mart’ta 100’er, 12 Mart’ta 200, 19 Mart’ta 150, 26 Mart’ta 150, 1 Nisan’da 100, 7 Nisan’da 100 olmak üzere 1932 yılının ilk dört ayında 1800 drahmi almıştı. Paralar yine eğlenceye harcanmıştı. 21 Mart’ta “*Refet Bey kardeşim bana geldi. Terma’daki tavernada güzel mezelerle nefis reçine içtik, 22 Nisan Cuma günü bahçede yalnızca oturup düşünürken ansızın Refet Bey kardeşim geldi. Birlikte tavernaya gidip güzel mezelerle sarhoş oluncaya kadar reçine içtik. Badehu beni tıraş ettirdi. Sigara aldım. On drahmi verip Atina’ya gitti*” diyordu.¹⁰³

Cemiyetin kesesinden rahat yaşam çok sürmedi. Atina ofisi Nisan 1932’de yardımı birdenbire kesti. Namık Hilmi’nin Milletler Cemiyeti nezdinde yaptığı başvurular olumlu yanıt bulmadı. Bu durum Namık Hilmi’nin canını çok sıkmış, sıkıntısını 14 Nisan 1932 günü yazdığı mektupla Mehmet Ali’ye aktarmıştı. Mehmet Ali de 20 Nisan’da verdiği yanıtla onu teselli etmişti. “*Cemiyet-i Akvam’ın cevapnamesi bittabi bendenizi de pek müteessir etti. Fakat bundan asla müteessir olmamanızı rica ve tavsiye ederim. Refet ve Davut beylerle Hoca Sefer Efendi ve zat-ı âlileri hakkında yeniden teşebbüs edeceğim tabiidir*” diyen Mehmet Ali, Milletler Cemiyeti’nin olumsuz tutumunu da sürgünler arasındaki

98 EGM Arşivi, Dn: 12222-90/2, Not Defteri, s. 4.

99 Mustafa Sabri ve oğlu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi’nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 293-349.

100 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 4

101 Atina’nın 4 km kuzeybatısında bir kent.

102 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 5.

103 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 6-8.

"entrikalar"a ve "hasetperverlik"e bağladı. İki konuda onlara ümit aşıladi. Kısa zamanda Cenevre'ye giderek maddi destek isteğini yineleyecekti. Ancak onlar adına böylesine bir girişim yapabilmek için mektup ekinde gönderdiği vekaletnameyi imzalamaları gerekiyordu. İkinci olarak Kemalist Türkiye'nin yıkılacağına işaret etti ve onlara sabır önerisinde bulundu. "Ankara Hükümeti bitmiştir; her gün bir inkılap zuhuruna intizar ediniz. Bu inkılap bir zaman meselesidir. Daha ziyade tafsilat vermeliğime ne zemin ve ne de zaman müsait değildir" diyen Mehmet Ali on sene dayandıklarına dikkati çekmiş, on ay daha dayanmanın kutsal savaşlarının gereği olduğunu vurgulayarak sabırlı olmalarını istemiş, metanetlerini kaybedecekleri gün mahvolacakları uyarısında da bulunmuştu.¹⁰⁴ Namık Hilmi de ondan aldığı moral desteği ile yeniden girişimlere başlamıştı. İlk olarak vekaletname imzalanmıştı. Böylece o ve dostları Refet, Sünüklü Davut, Eskişehirli Sefer Hoca, Eskişehirli Adem ve Gümölcineli Hamit İhsan 26 Mart 1932 tarihini atarak üç konuda Mehmet Ali'ye tam yetki vermişlerdi. İlk 1930 yılına Türk mültecileri tarafından Paris'te kurulmuş olan cemiyetin/ofisin resmen onaylanması, ikincisi bu ofisin bizzat kendisi ya da seçeceği bir kişi tarafından yönetilmesi ve son olarak Yüzellilik listede adları yazılı olan ve olmayanlarla yabancı ülkelerde Türkiye Cumhuriyeti dış temsilciliklerinin korumasından mahrum olan "bedbaht" vatandaşların medeni haklarının savunulmasıydı. Böylece Mehmet Ali, kendisi gibi Yüzellilik olan Gümölcineli İsmail ile yürüttüğü liderlik mücadelesinde bir adım öne geçerken Türk Mağdurin-i Siyasiye Cemiyeti'ni Milletler Cemiyeti'nin Muhacir ve Mağdurin şubesine kaydettirmeyi başardı. Namık Hilmi ve arkadaşlarına maddi destek almak için de ilgili makamlara başvurularını yaptı. 30 Nisan 1934'te Köylü Refet'e gönderdiği mektupla Milletler Cemiyeti'ne yeniden başvurdukları taktirde ödemelerin başlayabileceğini bildirdi. Refet'le birlikte mektubu okuyan Namık Hilmi de hemen o gün cemiyete başvuru yapmak için Davut'la görüşmeyi gitti ama ulaşamadı.¹⁰⁵ Sonraki günlerde de buluşamayınca Mehmet Ali'den destek istedi. 4 Mayıs 1934 günü Refet Bey'in Paris'e göndermek üzere yazdığı mektuba kendi mektubunu ekledi.¹⁰⁶ Davut'u aramaları da sürmüştü. Nihayet Refet Bey'in devreye girmesi ile ilişki kuruldu. 2 Haziran günü Namık Hilmi'yi ziyaret eden Davut, Milletler Cemiyeti'ne gönderecekleri başvuru dilekçesini getirerek ona imzalattı.¹⁰⁷ Kısa süre sonra da yardımlar yeniden başladı. Namık Hilmi 9 Haziran 1935'te cemiyetin Atina ofisini ziyaret ettikten sonra 1350 drahmı aldığını not etmişti.¹⁰⁸ Ancak onlar Atina ofisinin verdiği aylıklar dışında cemiyetten toplu yardım yapılmasını da istemişlerdi. Temmuz ayında Mehmet Ali bu isteklerinin Cemiyet tarafından şartlı olarak onaylandığını Köylü Refet'e bildirdi. Cemiyet, onlardan kendilerine kefil bulmalarını istemişti. Namık Hilmi yine Davut'u ziyaret ederek ondan kefil bulmasını istedi.¹⁰⁹ Kefil işlemleri de tamamlandıktan sonra başvurusunu yineledi. 31 Temmuz 1936 günü Mehmet Ali'den gelen mektupla da başvurularına olumlu yanıt verildiğini öğrendi ve aynı gün Kotel Nikof'a gitti. Nikof bürosunu değiştirdiği için o gün ulaşamadı. 4 Ağustos günü Davut'un yardımları ile bürosunu ve Nikof'u buldu. Nikof, Mehmet Ali Bey'in yardım onayı alındığına dair verdiği bilgiyi doğruladı. Ancak Cemiyetin Nansen Ofisi ile gerekli yazışmaları yaptıktan sonra sonucu kendilerine bildireceğini

104 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 10, Bt: 20 Nisan 1932.

105 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 64.

106 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 65.

107 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 67.

108 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 4.

109 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 11.

söyledi.¹¹⁰ Namık Hilmi 24 Ağustos'taki ziyaretini Refet'le yaptı. Nikof bir hafta içinde yanıt alacağını söyleyince not defterine şu duayı da ekledi. "*Cenâb-ı Hakk bizleri muvaffak-ı bi'l-hayr eylesin âmîn.*" O bir haftayı Refet Bey'le geçirdi. Yunanlı dostlarını ziyaret etti. Örneğin evine gittikleri Niko'da "*nefis patlıcan dolması ve mezelerle akşama değin dört şişe rakı içip muhabbet*" etmişlerdi.¹¹¹ Nansen ofisinden yanıt 1 Eylül'de geldi. Söylediğine göre Namık Hilmi *parasızlıktan* Atina'ya o gün gidememiş, hatta yemeğini bile kırkağaçlı Apostol'un yardımıyla yiyebilmişti. Nikof'u ise 5 Eylül Cumartesi günü ziyaret etmiş ve müjdeyi almıştı. İsviçre Nansen Şubesi istedikleri parayı garanti etmişti ve para perşembe günü ödenecekti.¹¹² O gün yeniden Nikof'a gittiğinde paranın ödeme emrinin gelmediğini öğrendi. Defterine "*pek meyus bir halde idim. Her saat Kotel Nikof'un va'ad etdiği telgrafı bekliyordum. Allah azîmü's-şân şu işimi hüsn-i sûretle itmâma muvaffak eylesin âmîn! Kotel Nikof'u son ziyâretim bugün tamam dokuz gün oldu!*" notunu düştü. Ödemenin yapılacağı müjdesini ise Davut'tan aldı. Sünüklü Davut, 19 Eylül günü İsviçre'den gelen haber çerçevesinde Namık Hilmi'ye yaklaşık 5000 bin, Köylü Refet ile kendisine 3000'er drahmının ödeneceğini bildirmişti. Namık Hilmi aynı gün Kotel Nikof'a gitti. Nikof ona 5200 drahmının 1300'ünü bankadan tahsil edebilmesi için bir çek verdi. Aziz Nuri 21 Eylül'de parasını alır almaz kendisine bir öğle ziyafeti çekti sonra bir palto aldı. Mehmet Ali'ye teşekkür mektubu kaleme alarak postaya verdi.¹¹³ 1 Ekim 1936'da Nikof'tan ikinci taksit çekini aldı. 3 Ekim'de de bankadan tahsil etti. Alışverişe başladı. O gün 535 drahmilik, 10 Ekim'de ise 113 drahmilik alışveriş yaptı.¹¹⁴ Üçüncü taksiti ise 16 Ekim'de aldı. Kendisine bir elbise yaptırdı. Refet ve Davut ile ziyafet çekti.¹¹⁵ Bu onun aldığı son para ve son ziyafet oldu. Cemiyetin yardımları 9400 drahmiye ulaşmıştı. Namık Hilmi hastalığının şiddetlenmesi nedeniyle bu tarihten sonra Nikof'u ziyaret edemeyecek ve az sonra yaşamdaki ayrılacaktı.

Namık Hilmi Milletler Cemiyeti'nden yardım alırken Podonifti Belediyesi de onu maddi olarak desteklemişti. Yardım tutuklanmasıyla başlamıştı. Belediye Başkanı Pastenis onu hapisten kurtarmak üzere 150 drahmi vermişti. O da serbest kalınca belediyeyi sık sık ziyaret etmişti. 16 Mart 1936 günü 100 drahmi alıp dönmüştü. Belediye ona yemek desteği de vermişti. Meclis üyesi olan Urlalı İstamat Efendi ise Podonifti'deki okulun yemekhanesinde yemek yemesinin önünü açmıştı. Örneğin "*ilk gün bir kap nefis makarna ile köfte*" yemişti.¹¹⁶ 28 Nisan'da ise 50 drahmi süt parası almıştı. Namık Hilmi, hastalandığında muayene ve ilaç gereksinimleri için de belediyeden destek bulmuştu.¹¹⁷

4- Kişisel Yardım Kaynakları

Namık Hilmi dostlarından da maddi yardım almıştı. Yunanistan'daki dostlarının çoğu Yüzellilik listedeki isimlerdi. Yine Yunan ya da farklı milletlerle evlilik bağı kurmuş Türk ve Rum firarilerle birlikte Yunanlı dostları da ona destek olmuştu. Onlarla ilişkisi çoğunlukla karın doyurmak, para almak ya da eğlenmek içindi. Örneğin 25 Şubat 1933

110 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 10.

111 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 13.

112 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 14.

113 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 15-16.

114 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 16.

115 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 17.

116 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 4

117 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 5

günü Petropolis'te ziyaretine gittiği Mazlum Bey'in Ermeni eşi ve kızıyla birlikte nefis meze ve rakıyla öğle yemeğini yemiş, gece orada kalmış, sabah kahvaltısını yaptıktan ve sütünü içtikten sonra evine dönmüştü.¹¹⁸ 1933 yılı 2 Martında ise defterine "*Mihal,... Hakkı Bey biraderimin bana gönderdiği 100 drahmeyi derhal teslim etti. Param pek azalmış olduğundan çok memnun oldum*" notunu düşmüştü.¹¹⁹ 31 Mart'ta ise "*olanca param bir drahmiden ibaret*" diyordu.¹²⁰ Aynı yılın haziran ayında ise Ponoifti'deki İzmir gazinosunun bahçesinde oturup "*güzel güzel mezelerle bir şişe bira içerken*" sohbet ettiği Nikolaki Sakilaropulos isimli zengin bir kişi kendisine her ay 200 drahmeyi vermeyi vadetmişti. Millî Mücadele döneminde Afyon'da Yunan ordusunda subay olan Nikolaki, Namık Hilmi'nin aktardığına göre pek çok Türk'ü ölümden kurtarmış!¹²¹ Nikolaki sözünde de durmuş, ilk ödemeyi 24 Haziran 1933 günü yapmıştı.¹²² 7 Temmuz'da ise temmuz ayı ödemesinden 50 drahmeyi vermiş, ay sonunda 200 drahmeyi daha vereceğini söylemişti. Ancak vermemişti. Namık Hilmi o günü şöyle not etmişti: "*Topal Hristo'yu gördüm. Sakilaropulos'un sözde sıkıntısına mebnî üç ay bana vaad ettiği iki yüz drahmeyi mâhiyeyi veremeyeceğini tebşîr eder gibi söyledi. Cidden müteessir olarak Ulu Allah'ıma mütevekkil oldum. Sebep olan var ise intikâmımı cenâb-ı kâhâr-ı zu'l-celâla havâle eyledim. Ba'dehu Topal'ın sebep olduğunu öğrendim*".¹²³ Bununla birlikte Nikolaki kısa bir süre sonra yardımlarına yeniden başladı. Namık Hilmi 29 Ağustos günü için şu notu düşmüştü: "*Sakilaropulos Efendi yanıma geldi, Hızır gibi imdadıma yetişti*".¹²⁴ Yine 18 Eylül günü tesadüfen karşılaştığında Nikolaki'ye hasta olduğunu söylemiş, o da ilaç alması için 50 drahmeyi vermişti. Not defterine ise şu notu düşmüştü: "*Bugüne kadar muhtelif zamanlarda bu zattan beş yüz drahmeyi aldım*".¹²⁵ Aldığı ilaçlar hastalığını geçirmeyince Bursalıoğlu Bodasaki Efendi'nin reçetesini denemişti. Aslen Kayserili olan Tarsus'un tanınmış tüccarlarından Bodasaki Efendi Namık Hilmi'nin dediğine göre "*servetini kaybettikten sonra*" -muhtemelen Millî Mücadele sonrası- Ponoifti'ye yerleşmişti. Reçetesi ise her sabah kalkar kalkmaz ve yatarken üçer diş sarımsak yutmaktı. Namık Hilmi biraz şifa bulduğunu söylese de tam iyileşememişti.¹²⁶ 28 Eylül 1933 günü not defterine şu notu düşmüştü: "*Vücutuma ârız olan hastalığı, dermansızlığı geçiremedim. Parasızlık yüzünden kendimi tedavi ettirmek şöyle dursun ufak bir ilaç bile alamamakta, şâfi-i hakîki olan Cenâb-ı Rabb-ı rahîmden sıhhat ve âfiyet ve lütf ve merhamet bekleyerek vakit geçiriyorum!*"¹²⁷

Pek çok kanaldan para ve yemek desteği almasına karşın sürekli parasızlıktan yakınan Namık Hilmi ilaç parası bulmak için 3 Ekim 1933 günü de "*muhterem*" Nikolaki Efendi'yi ziyaret etmiş, yerinde bulamamış, "*meyûsen*" avdet etmişti. 10 Ekim'de yolda otomobiline binerken görünce yanına gidip konuşmuş, bu kez amacına ulaşmıştı. "*Biraz sıkıntıyı giderdi*" diyordu.¹²⁸ 26 Ekim'de de otomobilden inerken yakalamış, ayakta biraz konuştuğundan sonra büyük olasılıkla yine maddi desteğini almıştı. Zira, "*mu'tâdı üzere*

118 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 15.

119 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 15.

120 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 19.

121 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 25.

122 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 28.

123 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 29.

124 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 33.

125 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 35.

126 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 35.

127 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 36.

128 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 37.

hatırımı hoş ederek bahçesine gitti" notunu düşmüştü.¹²⁹ 4 Kasım 1933'te "*Şimdiye kadar aldığım altı yüz elli drahmi oldu*" diyorsa da üç gün sonra "*darlıkta kaldım*" diyerek yine maddi sıkıntısına işaret etmişti.¹³⁰ 17 Kasım'da eşiyile birlikte yolda gördüğü Nikolaki Efendi hatırını sorduktan sonra 50 drahmi vermişti.¹³¹ 1 Aralık'ta yine yolda görüp 50 drahmi almış, 6 Aralık günü Aya Nikola Yortusu nedeniyle bu kez o Atina'ya ziyaretine gidip yine 50 drahmi ile ödüllendirilmiş, 15 Aralıkta verilenle Nikolaki'nin yardımı 880 drahmiye ulaşmıştı.¹³² 22 Aralık'ta ise rakam 980 oldu.¹³³ 1934 yılında da yardımlar sürdü. 7 Ocak günü aldığı 150 drahmi ile 1030'a ulaştı.¹³⁴ 19 Ocak günü Nikolaki ile iki hanımın içmekte olduklarını görünce yanlarına gitmiş, onların içkilerine ortak olmuştu. Bu kez bozuk parası olmadığı için Nikolaki Efendi ona 20 drahmi verebilmişti. 26 Ocak'ta balık ve şarap ikramlarını kabul etmiş 25 drahmi daha almıştı. Yardım 1075 olmuştu.¹³⁵ İki gün sonra Nikolaki'yi yoldan çevirip yine para istemiş ancak bu kez alamamıştı. O gün için defterine "*İhtiyacımı def etmeksizin gitti. Pek çok sıkıldım*" notunu düşmüştü. Ama vaz geçmedi. 4 Şubat günü bu kez yazıhanesine giderek para istedi. 30 drahmi aldı. 10 Şubat'ta 50, 23 Şubat'a 30 drahmi daha aldı.¹³⁶ Mart ayında da "*zaruriyete binaen Nikolaki Efendi'yi görmek üzere*" Atina'ya gitmeyi sürdürdü.¹³⁷ 16 Martta aldığı para toplamı 1210 drahmi olmuştu.¹³⁸ Nikolaki Efendi'den yüz bulamadığı ve para alamadığı zamanlarda ise yazdığı beyitlerle öfkesini dindirdi. Örneğin 14 Nisan 1934 günü için şöyle yazmıştı: "*Topa karşı kurşun sıkılmakla ümid-i zafer olmaz / Hasan Paşa gibi merkeple deryada sefer olmaz.*"¹³⁹

Nicolaki Efendi 1934 yılı sonunda desteğini çekti.¹⁴⁰ Ancak Namık Hilmi vazgeçmedi. Fırsat buldukça ziyaretlerini sürdürdü ama eli boş döndü. Örneğin 29 Haziran ve 10 Ağustos 1935 günlerinde "*pek memnun olmadan avdet ettim*" notlarını düşmüştü.¹⁴¹ Yıl sonunda Nicolaki Efendi ailesinde kayıp yaşadı. Namık Hilmi de onu ziyaretle gönlünü alınca ufak yardımlar yeniden başladı. Ancak bu da uzun ömürlü olmadı.¹⁴²

Namık Hilmi'nin not defterleri geçimini sağlamak için pek çok kanalı zorladığını ortaya koyuyordu. Örneğin 13 Mayıs 1934 günü "*Madam Artemis'ten tütsü parası 50 drahmi aldım*" notunu düşmüştü.¹⁴³ 9 Haziran 1935'te Kasap Manol'dan 10 drahmi almıştı.¹⁴⁴ 27 Temmuz 1935 günü "*Atina'ya giderek Onion sigorta kumpanyası müdürü Mösyö Morfi'yi gördüm. Sigara almaklığım için elli drahmi verdi*" diyordu.¹⁴⁵ 6 Eylül'e kadar ondan toplam 315 drahmi almıştı.¹⁴⁶ Morfi o tarihten sonra para vermeyince kızgınlığını defterine not

129 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 39.

130 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 40.

131 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 43.

132 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 45, 47.

133 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 49.

134 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 51.

135 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 53.

136 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 56.

137 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 58.

138 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 59.

139 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 66.

140 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 42.

141 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 8, 14.

142 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 27.

143 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 64.

144 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 4.

145 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 12.

146 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 14-16.

etmişti. “*Yalancı Morfi hiçbir vaadini yerine getirmedi.*”¹⁴⁷ Morfi’yi para için sıkıştırırken 21 Ekim’de fırıncı Marino’nun kardeşi Yani’dan 20 drahmi almıştı.¹⁴⁸ Ziyaret ettikleri içinde bir tek Kuşçubaşı Eşref’ten maddi destek görmemişti.¹⁴⁹ Örneğin 11 Mart 1933 günü “*Panhellenion otelinde ziyaret etikten sonra ihtiyacımı def edemeyerek avdet ettim*” notunu düşmüştü.¹⁵⁰ Tuttuğu kayıtlara bakılırsa fal bakarak da para kazanmıştı. Örneğin 6 Ocak 1936 günü Rizopoli’ye gidip geldikten sonra “*Matmazel Fotarla’dan kısmeti çıkmak için yüz drahmi bakma ücreti aldım*” notunu düşmüştü. 19 Ocak’ta ise “*Fotarla Podonifti’ye geldi emanet bıraktığı tütsülenmiş mendilini aldı*” diye yazmıştı.¹⁵¹ Kimi zaman da hasta bakıcılığı yaparak para kazandı. Örneğin Kokkinos Milos’da fırıncılık yapan arkadaşının Atina’da yaşayan hasta akrabası Panurya Ekaterini’ye bir gün bakmak için 100 drahmi almıştı.¹⁵² Vasil Peresi de hasta olan kız kardeşine bakması karşılığında ona önden 100 drahmi ödemiş ancak kız ölünce işi sürdürmemiştir.¹⁵³ Onu maddi olarak destekleyenler arasında Köylü Refet ve eşi İfakat Hanım da vardı. Ancak Köylü ailesi ile olan ilişkisinde maddi destek yanında ideolojik birlikteliğin getirdiği moral kazancı da vardı.

5- Yüzellilik Köylü Refet ve Ailesiyle İlişkisi

Namık Hilmi Yunanistan’da pek çok Yüzellilikle arkadaşlığını sürdürmüştü. İçlerinde Uşak eski belediye başkanı Hulusi, Fabrikatör Cemil, Kuşçubaşı Eşref, Eskişehirli Sefer Hoca, Sünüklü Davut gibi dostça görüştüklerinin yanı sıra Yeşilizade Aziz Nuri, Çopur İsmail Hakkı gibi sevmediği kişilerle de bağıni sürdürmüştü. Tüm bu isimler arasında Refet Bey’le ise gerçek bir dostluk kurmuştu. İzmir’de çıkardığı Köylü gazetesini Yunanların hizmetine sunan, yaptığı Yunan propagandası ile Millî Mücadele’ye karşıt tavır alan Köylü Refet ya da Rafet Menekşelioğlu Büyük Taarruz’un hemen ardından Yunanlarla birlikte İzmir’den kaçmış ve Atina’ya yerleşmişti. Ekonomik güçlük çekmemiş, Atina’nın ünlü otellerinden olan Hermes’te yaşamını eşi İfakat Hanım ile sürdürmüştü.¹⁵⁴ Namık Hilmi onlarla adeta bir aile gibi olmuştu. Dostlukları Namık Hilmi’nin Podonifti yakınlarında Madam Viktorya’ya ait bahçe içindeki odaya yerleşmesi ile daha da perçinlenmişti. Zira başlangıçta öğretmenlik yaptığı köylerin Atina’ya uzaklığı onların bir araya gelmesini önlemişti. Hem öğretmenliği hem de öğretmenlik yaptığı köyleri bırakıp yerleştiği Podonifti’nin ve ardından Kokkinos Milos’un Atina’ya yakınlığı Namık Hilmi’nin onları sık sık ziyaret etmesini sağlamış, çoğu kez *bir miktar harçlık* alıp dönmüştü.¹⁵⁵ Özellikle 1934 yılından itibaren ziyaretler sıklaşmıştı. Namık Hilmi bu günlerde not defterinde Refet’i “*Köylü’m*” ya da “*Köylü kardeşim*” diye anmıştı. Örneğin 13 Ocak 1934 günü not defterine “*kardeşim Refet’ten davet aldım*” notunu düşmüştü. 16 Ocak günü de Atina’ya giderek onları kaldıkları Hermes otelinde ziyaret etmiş, bu ziyarette duygulu anlar da yaşamıştı. İfakat Hanım 17 Ocak gününün Ramazan Bayramı olduğunu hatırlatınca Ramazan’ın geldiğini bile fark etmeyen Namık Hilmi şaşırmış, gözlerinden yaş gelmişti. Onu Refet ile eşi teselli etmiş, yedirip içirip güzelce ağırlamışlardı. Akşam Podonifti’ye dönen Namık

147 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 27.

148 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 20.

149 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 61.

150 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 58-59.

151 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 28-29.

152 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 32.

153 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 63.

154 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi’nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 276-291.

155 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 30

Hilmi ertesi gün bayram tebriki için yine Refet ve eşini ziyaret etmişti. Akşama kadar onlarla yiyip içtikten sonra Sarı Kosta'nın oteline gitmiş, Kosta ve eşinin ikramlarıyla mutlu olup odasına dönmüştü.¹⁵⁶ 20 Şubat'ta Refet ile İfakat Hanım'ı ziyaret için yine Atina'ya gitmiş, o günü dertleşerek ve birbirlerini teselli ederek geçirmişlerdi. Namık Hilmi, İfakat Hanım'a yazdığı şiiri de o gün kendisine vermişti. Not defterine ise Refet Bey'in hazırladığı piliç çorbasını iştahla içtiğini ve İfakat Hanım'a verdiği şiiri kaydetmişti. İfakat Hanım'ın çok beğenip tekrar tekrar okuduğu şiir şöyleydi:¹⁵⁷

“Fazilet, rahm ve şefkat sâhibi, âlî sıfatlarla

İfakat-ı Refet'i bî-şekk yaratmış sâhib-i gufrân

Refetiyle Sezaisi, Nevini hem-sezâsiyla

İde mesûd ve bahtiyâr hâlık-ı kevn ü mekân

*Muammer, bahtiyâr, mesûd ide dâim ûlû yezdân”.*¹⁵⁸

Namık Hilmi'nin 28 Şubat 1934 günü yaptığı ziyaret de yiyip içip hoş sohbetle geçmişti.¹⁵⁹ 8 ve 13 Mart 1934 günlerinde yaptığı ziyaretlerinden sonra ise defterine Refet ve İfakat ile dertleşmenin iç sıkıntısını giderdiğini yazmıştı.¹⁶⁰ 24 ve 26 Mart 1934'te ise Kurban Bayramı nedeniyle ziyaretlerine gitti. 26 Mart'ta gündüz İzmirli Küçük Kemal, gece geç saatlerde ise Yunanlı arkadaşları da onlara katılmıştı. *“Morfi, Fedaniko ve Sigorta Doktoru geldiler”* diyordu. Geçirdiği o günü de *“bir aile hayatı”* olarak tanımladı.¹⁶¹ 3 Nisan'da Köylü ailesi ile yine otelde yiyip içip sohbet eden Namık Hilmi¹⁶² 14 Nisan günü de Atina'daydı. *“Refet Bey biraderimle refikasının iltifat ve ikramlarına mazhariyetle avdet ettim”* notunu düşmüştü.¹⁶³ 24 Nisan ve 5 Mayıs'ta da ziyaret etti. 6 Mayıs'ta ise Refet ve eşi onu ziyarete Podonifti'ye geldi. Kosta Kapela'nın İzmir adını verdiği gazinosunda otururken birden çıkıp gelivermişlerdi.¹⁶⁴ 21, 26 Mayıs ve 1 Haziran'da ise o Atina'ya gitmişti. 26 Mayıs'taki gidişinde üzülmüştü. Zira Yüzellilik Fabrikatör Cemil'in vefat ettiğini öğrenmişti.¹⁶⁵ Cemil Bey'in cenazesi Ermenilerin topladığı yardımlarla kaldırılarak İslam mezarlığına gömülmüştü.¹⁶⁶ 7 Haziran'da Atina'ya gidişinin nedeni ise İzmir'den gelecek olan Refet'in oğlunu karşılamak içindi. Sabah erkenden bütün aileyle birlikte limanda Sezai ve ailesini karşılayıp otele gelmişlerdi. Sezai Bey eşi Nevin ve oğlu ile gelmişti.

156 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 12.

157 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 13.

158 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 14.

159 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 15.

160 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 16.

161 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 19.

162 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 20.

163 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 21.

164 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 23.

165 Yüzellilik listenin 114. Sırasında olan Bursalı Fabrikatör Cemil Yunanistan'a kaçtıktan sonra Yüzbaşı rütbesiyle emekli edilerek maaş almış, Yunan vatandaşlığına geçerek Yunanistan'da kalabilmiştir. 22 Mayıs 1934 günü Atina'da ölen Cemil Bey Atina Elçiliğinin belirlediğine göre vasiyetnamesini Ermeni Badeseryan Efendi'ye bırakmış aynı zamanda ona Bursa'da gömülü bulunan paralarının yerlerini bildirmişti. Buna göre beş bin altın lira kadar parayı Camii Kebir yanındaki bir bina ile İbrahim Paşa mahallesinde bulunan evinde, altı yüz altın liranın ise Kapalıçarşı'daki mağazalardan birinde gömülü olduğunu söylemiştir. Badesaryan da bu paraları almak üzere Bursa'ya bir adam göndermiştir. Bkz. EGM Arşivi, Dn: 12222-114, Bn: C 12, Bt: 31 Mayıs 1934; Bn: D 13, Bt: 28 Haziran 1934; Bn: D 14, Bt: 2 Temmuz 1934.

166 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 24.

Geliş nedenleri İfakat Hanım'ın rahatsızlığı nedeniyle olsa gerekti. Zira Namık Hilmi 15 Haziran'da Atina'ya gittiğinde Refet ve Sezaî'nin kan tahlili yaptırmak için "kimyacıya" uğradıklarını, dönüşlerinde birlikte İfakat Hanım'ı odasında ziyaret ederek şifa dilediklerini not etmişti.¹⁶⁷ İfakat Hanım'ın romatizma rahatsızlığı daha uzun bir süre devam edecekti. Sezaî Bey ile eşi ise 21 Haziran'a kadar Atina'da kalmıştı. O gün Türkiye'ye dönecekleri için Namık Hilmi yine Atina'ya gitmiş, birlikte yiyip içerek birkaç saat geçirdikten sonra otelin önünden onları uğurlamıştı.¹⁶⁸

Namık Hilmi'nin aileyi ziyaretleri sonraki aylarda da sürdü.¹⁶⁹ Bu ziyaretlerinde öğle ve akşam yemeklerini onlar karşıladı. Köylü Refet kimi zaman lokantadan yemek söylemiş¹⁷⁰, kimi zaman da kendisi pişirmişti. Örneğin 11 Ağustos günü yaptığı ziyaret için şu notu düşmüştü: "*Köylünün piliç ile pişirdiği nefis pilavı hep birlikte öğle zamanı ekl ettiğim gibi sabahleyin gider gitmez İfakat Hanım'ın süt, tereyağı, bal ikramına nâil oldum. Saat üçte avdet ederken dahi yüz drahmi verdi.*"¹⁷¹ Not defterlerine bakılırsa Refet Bey özellikle pilav pişirmekte ustaydı, domatesli pilavı iştah açıcıydı.¹⁷² Namık Hilmi, İfakat Hanımın kendisine gösterdiği dostluktan da mutluymuştu. Hele her gidişinde aldığı maddi destek onu daha da mutlu etmiş görünüyordu. Bu nedenle her fırsatta ziyaretlerine gitti. 14 Eylül günü yaptığı ziyaret sonrasında "*İfakat Hanım'ın sayesinde iyi bir vakit geçirdim*" derken¹⁷³ 27 Ekim'de şu notu düşmüştü: "*Havanın güzelliğinden bi'l-istifâde İfakat Hanımla görüşmek üzere Atina'ya gittim. Saat üçe kadar beraber muhabbet edip avdet ettim.*"¹⁷⁴ 17 Kasım'daki ziyareti için de "*Cidden nefis pilavlı hindi kızartmasını kemâl-i iştihâ ile yiyip muhabbet ettikten ve İfakat Hanım'ın va'adlerini icrâ edip sıkıntıdan kurtulduktan sonra avdet ettim*" notunu düşmüştü.¹⁷⁵ Bir hafta sonra yine ziyaret etmişti. O gün de defterine şu notu düşmüştü: "*Refet Bey kardeşimle İfakat Hanım'ı ziyaret ettim. Muhterem hanımın romatizmadan mustarip olduğunu ve yatakta yatmakta bulunduğunu gördüm. ... Köylümün mâhir elleriyle ihzâr ettiği piliçli pilavı hariçten getirtilen tavuk göğsünü, Bosna'nın kırmızı kokteyli tabir ettiği şarabıyla yiyip içip saat dörde kadar oturup muhabbet ettikten sonra avdet ettim. Mâhiyemi dahi aldım. 800 oldu.*"¹⁷⁶

1934 yılının aralık ayında hava koşulları nedeniyle bir süre Atina'ya gidemedi. 29 Aralık günü hava biraz açiverince yine otobüse atlayıp İfakat Hanım'ı ziyaret etti. Dönüşünde "*Ramazân mu'tâdiyesini '100' alıp avdet ettim*" diye yazdı.¹⁷⁷ 1935'te de ziyaret ve yardımlar sürdü. 12 Ocak 1935 günü dertleştiği İfakat Hanım uğurlarken aylığını da verdi. O güne değin 900 drahmi almıştı.¹⁷⁸ İfakat Hanım şubat ayında da 100 drahmi verdi.¹⁷⁹ Ancak mart ayının ilk günlerinde onlar da maddi sıkıntı çektiği için ödeme yapamadı. Refet açığı ayakkabı vererek gidermek istedi. Namık Hilmi giymesi için verilen ayakkabıları da paraya

167 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 26.

168 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 27, 28.

169 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 31, 32.

170 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 26.

171 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 32.

172 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 56.

173 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 34.

174 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 39.

175 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 43.

176 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 13.

177 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 50.

178 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 51.

179 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 55.

çevirdi. 125 drahmiye sattı. Ayağındaki ayakkabılara pençe yaptırıp giymeyi sürdürdü.¹⁸⁰ Köylü ailesinden para alamadığı mart ayında ise sık sık Nikolaki Sakilaropulos'u ziyaret ederek para aldı.¹⁸¹ Aldığı bunca yardıma karşın iki hafta geçmeden yine parasızlıktan şikayet etti. Not defterine *"Allahıma mütevekkil olarak sabr ile vakit geçirmektedirim"* diyordu.¹⁸² 8 Nisan'da ise *"Kosta Kapela'nın madamı yemek vermedi. Pek sıkıldım. Bereket versin biraz sonra İstanbullu garson Yorgi kemâfi's-sâbık yemeğimi getirdi"* diye yazmıştı.¹⁸³ İfakat Hanım nisan, mayıs ve haziranda harçlıklarını 50'şer drahmi olarak ödedi. Haziranda aldığı toplam drahmi 1400'ü bulmuştu.¹⁸⁴

Aylıkların yarıya düşmesinin nedeni İfakat hanımın rahatsızlığı olmalıydı. Hastalığı nedeniyle yaklaşık bir buçuk yıl otel odasından çıkamayan İfakat Hanım'ın tek tesellisi Namık Hilmi'nin ziyaretleri ve yaptığı sohbetler olmuştu. İfakat Hanım biraz iyileşince Namık Hilmi'ye büyük değer verdiğini göstermek için ilk ziyaretini de eşiyile birlikte ona yaptı. 17 Haziran 1935 günü Madam Verdi'nin bahçesindeki odasında ziyaretine gelen konuklarını mutlulukla karşılayan Namık Hilmi, onlarla yakınlardaki Kırmızı Değirmen'e gitmiş, mehtap çıkıncaya değin *"iki buçuk saati aşkın güzel mezelerle bol rakı içtik"*ten sonra konuklarını Atina'ya uğurlamıştı.¹⁸⁵ 20 Haziran'da ise aldığı bir haberle hemen o Atina'ya gitmişti. Zira o gün oğulları Sezai'nin geleceğini bildirilen Refet ve İfakat ona *"öğle yemeğinde buluşalım"* notunu iletmışlerdi. Sezai Bey o gün öğle saatlerinde Atina'ya geldiğinde İzmirli iki fotoğrafçı kardeş de ona eşlik etmişti: Mazhar ve Faruk beyler. Hep birlikte Pantheon isimli birinci sınıf lokantaya gitmişlerdi. Namık Hilmi ziyafeti şöyle not etmişti: *"En nefis mezelerle hâlis cebreden çekilmiş üçer double rakıyı kemâl-i iştihâ ile içtik. Mayonezli istakoz ve nefis böreklerle de Atina'da ancak bu lokantaya mahsûs kendi taraflarından yaptırılan şampanya gibi reçinadan da bir hayli yedik içtik. Bunları müteâkib kaymaklı ve müteaddid yemişlerden yapılan dondurmaları dahi ekl ettikten sonra otele geldik."*¹⁸⁶ 27 Haziran'da ise Sezai ve beraberindekileri uğurlamak üzere Atina'ya gitti. Bu seferki ödülü yemek değil 50 drahmi oldu.¹⁸⁷ 3 Temmuz'daki ziyaretinden ise pişmanlıkla döndü. Şöyle yazmıştı: *"...Çarşamba günü son derece sıkıntı içinde Atina'ya gitmiş isem de zaruretimi def' edemedikten başka İfakat Hanım'ın asabî halinden mütevellid çirkin bir muâmeleye hedef olduğumdan bir kat daha sıkıldım. Gittiğime pişman oldum. Avdet edeceğim esnada özürler dileyerek nedâmet ettiğini bildirmiş ise de kırıklığım zâil olmaksızın Podonifti'ye döndüm."*¹⁸⁸ Sanırım İfakat Hanım'ın rahatsızlığı bugünlerde yeniden nüksetmişti. Zira sonraki günlerde kan tahlillerinin yapılması sürecekti. Oğlu da bu nedenle gelmiş olsa gerekti. Namık Hilmi ise İfakat Hanım'dan para alamayınca *"büsbütün parasız"* kaldığını söylüyordu. Soluğu Andon Kapela'nın yanında almıştı. Ondan kardeşi Kosta'nın bir hafta boyunca borç olarak yemek vermesi için aracılık etmesini istemişti. Ricası kabul edilmişti ama o dostlarından para almayı da sürdürmüştü: *"Temmuz'un altıncı cumartesi sabahı Topal'dan beş Kika'dan on ki cem'an on beş drahmi alarak Atina'ya gittim. ... Morfi'yi yazihanesinde ziyaret ettim. İkrâm ederek hüsn-i kabûl gösterdi. Bir*

180 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 56.

181 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 57, 58.

182 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 60.

183 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 62.

184 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 66, 67; Not Defteri 3, s. 4-5.

185 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 4-5.

186 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 6.

187 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 8.

188 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 9.

müddet konuştuğundan sonra sigara almaklığım için elli drahmi verdi. Adıyo diyerek oradan ayrıldım. Köylü kardeşim ile İfakat Hanım'ı ziyaret ettim. Yiyip içtik muhabbet ettik. Saat iki buçukta ber-mu'tâd elli drahmelerini alarak yerime geldim."¹⁸⁹ 15 Temmuz günü de Refet Bey'den 50 drahmi aldı.¹⁹⁰ 18 Temmuz'daki ziyaretinde İfakat Hanım'ın İzmir'e gitme hazırlıkları yaptığını öğrendi. İfakat Hanım ve Yahudi terziyle yiyip içtikten sonra odasına döndü. O gün para alamamıştı. Belki de bu nedenle 22 Temmuz günü yine parasızlıktan yakınıyordu. Sanırım bu sorunu gidermek için ertesi gün yine Atina'ya gitti. Ancak bu kez Refet Bey'le de arası açıldı. Sebebi belirsizdi. Namık Hilmi sadece "*haksız yere Köylü biraderim bana darılarak mahzûnen avdet ettim. Şu hâl beni pek müteessir etti. Allahımın intikamına havale ettim*" notunu düşmekle yetinmişti.¹⁹¹ Tatsızlık çok sürmedi. Namık Hilmi 27 Temmuz sabahı Atina'ya giderek Refet'i ziyaret etmiş, karşılıklı özürler dileyerek barışmışlardı.¹⁹² 3 Ağustos 1935'te İfakat Hanım'dan 50 drahmi daha aldı. 1935 Ağustosuna değin İfakat Hanım'dan aldığı miktar 1600 drahmi olmuştu.¹⁹³ Bu yardım İfakat Hanım'ın Türkiye'ye dönmesi ile son buldu. Namık Hilmi 14 Ağustos 1935 günü İfakat Hanım'ı Refet ve Morfi ile Pire'den İzmir vapuruyla Türkiye'ye uğurladı. Ardından Köylü kardeşiyle "*Maşallah Efendi*" ismiyle tanınan "*İstanbulu Mina*"nın lokantasında biraz rakı içip yemek yiyerek efkâr dağıttı. Namık Hilmi o akşam Atina'dan ayrıldıysa da¹⁹⁴ 17 Ağustos günü yine Refet'i ziyarete gitti ama para alamadı. "*Parasızlıktan şikayetini tatsızca dinledim*" diye yazmıştı. Refet'ten alamayınca Morfi'ye gitmiş ondan hem 25 drahmi almış hem de İstanbulu Mina'da yemek ısmarlatmıştı.¹⁹⁵ 31 Ağustos günü aynı yerde yemek ısmarlayan ise kardeşi Köylü olmuştu. Refet'i 6 ve 13 Eylül günlerinde de ziyaret etmiş, tavernada yiyip için geri dönmüştü.¹⁹⁶ 16 ve 17 Eylül'de ise Refet onu ziyarete geldi. 16'sında eğlenmek için gittikleri Mahera'nın tavernasında bu kez içkiyi çok kaçırmışlardı. 17'sinde ise Refet yanında bir arkadaşıyla gelmiş, onlara önce Davut sonra Atina'nın ünlü börekçi ve tatlıcısı olan Ermeni arkadaşları bir tepsi börek ve Şam baklavasıyla katılmıştı. Birlikte Kokkinos Milos'ya gidip yiyip içmişlerdi. "*O kadar yedik içtik ki hastalandım*" diye yazmıştı. Akşam Namık Hilmi evine diğerleri Atina'ya dönmüştü.¹⁹⁷

Namık Hilmi hem o yılın sonunu hem de 1936 yılını Refet Bey'le geçirdi. Kimi zaman araları bozulsa da dargınlıkları çok kısa sürdü. Örneğin 18 Ocak günü tartıştıklarında "*Bizim Köylü ile biraz darılıp döndüm*" notunu düşmüştü ama 8 Şubat'ta barışmışlardı. O geceyi de "*Köylü kardeşimin ısrarıyla pek fena oldum. Sarhoşluktan odama nasıl geldiğimi bilemedim*" diye not etmişti.¹⁹⁸ Küslüklerini sürdürmeleri her ikisinin çıkarı için de uygun değildi. Zira Mehmet Ali ve Milletler Cemiyeti ile ilişkileri ortaktı. Namık Hilmi yaşamdan ayrıldığı son güne değin Refet Bey ile ayrılmaz ikili oldu. Ancak arkadaşlarının tümü Refet Bey gibi gerçek dost değildi.

189 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 10.

190 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 11.

191 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 11.

192 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 12.

193 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 13.

194 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 14.

195 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 15.

196 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 16-17.

197 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 17.

198 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 3, s. 29-30.

6- Not Defterine Giren Diğer Sürgünler

Namık Hilmi; Yunanistan'da Köylü Refet, Mehmet Ali, Kuşçubaşı Eşref ve Sünüklü Davut gibi Yüzelliliklerle dostluğunu yaşamının sonuna değin sürdürdü. Bununla birlikte bir araya geldiği firari Vehip Paşa, Yüzellilik Çopur İsmail Hakkı, Yeşilzade Aziz Nuri ve İzmirli Küçük Ethem Yahya'ya karşı dostluk ya da sevgi beslemedi. Suriye, Kuzey Afrika ve Yunanistan arasında mekik dokuyan Vehip Paşa'nın Atina'ya geldiği günlerde onu ziyaret etti. Poker arkadaşı oldu. Buluştuğlarında lokantalara gidip karnını da doyurdu.¹⁹⁹ Gidip de bulamadığı zamanlarda ise sitem etti. Örneğin 7 Mayıs 1936 günü Kristal'de oturduğunu haber alıp görüşmek[!] üzere hemen yanına gidip bulamadığında; *"Evvelce burada îcâr ile oturduğu hanenin sahibesi genç Rum karısını görmek üzere oraya gittiğine hükmettim. Bilahare tahminimde yanılmadığımı anladım. Görüşmek üzere Kristal'de beklemeye lüzum görmedim. Yerime geldim"* diye yazmıştı.²⁰⁰ Vehip Paşa'nın Habeşistan (Etiyopya)'dan Atina'ya geldiğini öğrendiğinde ise not defterine onunla ilgili şu şiiri yazmıştı: *"Habeş'te de âsâr-ı nahvet [kibirlilik] gösterdi Vehib / La'înin menhûs kademi [lanetlenmişin uğursuz adımları] Nil'i de belki kurutur! / Puştun menhûs ayağını bastığı yerleri."*²⁰¹

İlişki kurduğu ikinci isim Yüzellilik Aziz Nuri'ydi. Yeşilzâde Aziz Nuri Bursa'da Yunan işgal güçleriyle yaptığı iş birliği sonucunda Bursa'ya vali olarak atanmış, Yunanlarla birlikte Türkiye'den kaçarak Yunanistan'a sığınmış, hatta nasıl iş birliği yaptığını 1936 yılında Yunan Kralı II. Georgios [Yorgi]'a yazdığı mektupla bir bir saymıştı.²⁰² Namık Hilmi, Aziz Nuri ile ilk kez 1930 yılı başlarında ortak arkadaşları firari Mazlum'un evinde karşılaşmıştı. Sonraki karşılaşmaları da genelde bu evde olmuştu. Ne var ki Namık Hilmi buluşmalardan mutlu olmamıştı. Örneğin 21 Nisan 1935'te defterine *"Oturup konuşmakta iken Yunanlıların Bursa'ya vâli nasb etdikleri Aziz Nuri de geldi. Yavan sözlerle yemeğin sonunu getirdim. Kahveyi içer içmez ayrılıp mahalleme geldim"* diye yazmıştı.²⁰³ Aziz Nuri ile tesadüfen karşı karşıya kaldığında da ona öfkesini dile getirmekten çekinmemişti. Örneğin 4 Nisan 1936 günü Rizopolî'de karşılaştıktan sonra defterine *"biraz hakarete bulundum"* notunu düşmüştü.²⁰⁴ Ama Mazlum'un evinde karşılaşmaları sürmüştü. Örneğin 28 Mayıs 1936 günü onu ziyarete gittiğinde Aziz Nuri de gelmiş bir saat kadar birlikte oturmuşlardı.²⁰⁵ 6 Ağustos 1936 günü ise defterine Yüzellilik Çopur İsmail Hakkı'yı da dahil edip şu dörtlülüğü yazmıştı: *"Utanmaz ki tükürülse yüzüne sadhezâr [yüzbin] günde / Aziz Nuri o rütbe bir hayâsızdır, Çopur asa! / Bu da Yunan bendesi hem sefil casusudur ânın / Paşa bu sayede alçak kızarmaz suratı asla!"*²⁰⁶

Hatırlanacağı gibi Çopur İsmail Hakkı 1920 yılı başından TBMM'nin açılmasına kadar geçen sürede Hürriyet ve İtilaf, Nigeşban, Kızılhançer ve Kuva-yı İnzibatiye dörtlüsünün çıkardığı tüm ayaklanmalarda hem düşünsel hem eylem adamı olarak yer almıştı.²⁰⁷

199 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 57.

200 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 5-6.

201 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 7.

202 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaduman Halıcı, "Yüzellilik Yeşilzâde Aziz Nuri'nin Yunan Kralına Sunduğu Mektup ve Sürgün Yılları", i, 9. *Uluslararası Atatürk Kongresi*, Ankara, AAM Yayınları, 2021, s. 2291 vd. DOI: 10.51824/978-975-17-4794-5.79.

203 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 67.

204 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 5.

205 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 7.

206 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 10.

207 HTVD, Yıl 5, S. 18, Aralık 1956, Vesika 452-454.

Venizelist Yunan subaylarca İstanbul'da örgütlenen AMİNA örgütünün üyesi sıfatıyla Kral Konstantin'e suikast girişiminde bulunmuş, ülkeden kaçıp Yunanistan'a yerleştikten sonra İtila gazetesini çıkararak Kemalist Türkiye'ye beslediği kinini adeta kusmuştu.²⁰⁸ Namık Hilmi, Mehmet Ali ile arası bozuk olan Çopur İsmail Hakkı'ya da şiirlerle eleştirdi. 29 Mayıs 1932 günü "*Çopur Hakkı'ya murâd eyleyerek şu kıt'ayı yazdım*" diyordu: *Görünce şirdenin tersi sanırsın vech-i Hakkı'ya / Nohut serpsen yüzünden bir teki düşmez yere billah / Sıkılmaz âr nedir bilmez Garb casusudur hâmûn / Hayâyı ref' idüp atmış o sûretten evelallah / Sûreti eşkimeye vardı sırtı besbeter ândan / Görünce veçhini dersin rezil alçak bu bürhânı / Kemâl-i âsâ bunun gözde eser yoktur hayâ nâmûs / Çopur Hakkı demek kâfi hakâretçün bir insanı.*"²⁰⁹

Namık Hilmi'nin Aziz Nuri'den hoşlanmamasının nedeni Yunanlarla iş birliği yapması değildi. Sürgünler, özellikle Yüzellilikler arasında onun hakkında olumsuz propaganda yapmasıydı. Mehmet Ali-Gümölcineli İsmail kavgasında Gümölcineli İsmail'den yana olan Aziz Nuri, Gümölcineli'ye yazdığı mektuplarda Namık'ı "*hain*" olarak anmış, Mehmet Ali ile ilişkisine dikkat çekerek "*güvenilmez*" bir kişi olduğunu vurgulamıştı. 22 Ekim 1936 günü yazdığı mektupta ise Refet ve Namık Hilmi'yi *sahtekâr ve dolandırıcı* diye anmıştı.²¹⁰ Aziz Nuri benzer mektupları pek çok arkadaşına gönderince Mehmet Ali'nin haberi olmuş, o da yazdığı mektuplarla Refet ve Namık Hilmi'yi uyarılmıştı.²¹¹ Ama Aziz Nuri propagandasını sürdürmüştü. Aynı yıl 31 Ekim'de Düzceli Abhaz Ferhat adlı bir firariye yazdığı mektupta Köylü Refet'i "*Ankara'nın maaşlı adamı*" olarak anmış ve Namık Hilmi ile Ankara'dan af dilediklerine işaret etmişti.²¹² Af istedikleri doğrudu. Refet Bey gerek kendisi gerekse İfakat Hanım aracılığıyla Cumhurbaşkanına ve İzmir milletvekillerine yazdıkları mektuplarla af dilemişti. Hatta İfakat Hanım 1931 yılında Türkiye'ye gittiğinde Tevfik Rüştü Bey'le yüz yüze de görüşmüştü.²¹³ Namık Hilmi ise Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla kamuoyunda af tartışılırken yazdığı bir mektupla Başkan İsmet Paşa'dan af dilemişti. "*Yunan ve sair düşman askerlerle birlik olup Türk kardeşlerime bin türlü fenalık yapıp kaçanlardan değilim! Eski tahsil ve terbiyemiz icabatı olarak İstanbul'dan ayrılıp vazife-i vataniyemi ifa etmek üzere Anadolu'ya gelmeyişim ve kaderimin kötülüğü yüzünden Yüzellilik liseye ithal olundum*" dediği bu mektubunda affını dilemişti.²¹⁴

Refet ve Namık'ın Ankara'nın maaşlı adamları olduğu iddiası ise kısmen doğrudu. Namık Hilmi Şubat 1933'te defterine; "*şu sıralarda Türkiye Sefaretinin âdemleri defe'âtle bana gelip gittiler. Binâenaleyh beni kandırmağa muvaffak olamadılar!*" notunu düşmüştü.²¹⁵ Bununla birlikte aynı yılın aralık ayında Atina Elçisi Mehmet Enis [Akaygen] Bey'in İçişleri Bakanlığına bildirdiğine göre teklif Namık Hilmi'den gelmişti. Mehmet Enis Bey onun Mehmet Ali ve Refet beylerle olan mektup ilişkisine dikkat çekerek "*çalarak tevdi etmek istediği bu evrakların Köylü Refet'in özel durumuna binaen ele geçirilmesi için Namık'ın kullanılması uygun bulunuyor*" ise girişimde bulunmak için gerekli iznin verilmesini

208 Çopur İsmail Hakkı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ş. Halıcı, *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, s. 378-404.

209 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 9

210 EGM Arşivi, Dn: 12222-40, Bn: 9/C 7.

211 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 10.

212 EGM Arşivi, Dn: 12222-40, Bn: 9/C 6, 7, Bt: 23.7.1936; 31.10.1936.

213 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/F-4, Bt: 5.12.1933.

214 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 14, Bt: 5.9.1933.

215 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 13.

istemmişti. Ancak başvurusuna bir çekincesini de eklemiş, bu evrakların Refet’le müştereken yazıp öteye beriye gönderdiği mektuplar olma olasılığı bulunduğu işaret etmişti. İçişleri Bakanlığı Namık’ın muhbir olarak kullanılmasını onayladı mı bilmiyoruz. Ancak Refet para karşılığı Elçiliğe muhbirlik yaptı. Ancak Namık ve Refet’ten kuşkulanan Mehmet Enis Bey ikilinin peşine elçilik muhbirlerini taktı. Muhbirlerden biri de arkadaşlarıyla İstanbul lokantasında “işret etmekte” iken aralarında geçen diyalogu Mehmet Enis Bey’e ilettili. Buna göre Namık Hilmi, Refet’e mektup veya beyanname gibi Türkçe yazılmış iki adet evrakı verirken “Refet Bey bunlar mantıklı yazılmamıştır. Sakın dışarı düşmeyisin” demiş Refet de “Adam sende her zaman yutturduğumuz gibi bu defa da yuttururuz” diyerek evrakları farklı iki zarfa koyarak cebine yerleştirmişti. Namık Hilmi de yanlarında bulunan İngiliz memura dönerek “Hariçte bulunan muhalif arkadaşlarımdan gelen mektupların zarflarını Köylü Refet’e veriyorum. Refet de sahte mektup ve beyannameler tertip ederek o zarflara koyuyor ve Türkiye sefaretine veriyor” demişti. Mehmet Enis Bey sezgisinde haklı çıkmış, Refet’ten bilgi almayı ve para ödemeyi hemen kesmişti.²¹⁶

Namık Hilmi’nin Yüzellilik Yüzbaşı Küçük Ethem’le ilişkisi de Refet dolayısıyla idi. İzmirli Küçük Ethem Yahya Millî Mücadele’de Akhisar cephesinde görevli iken Ethem kuvvetlerine katılmış, onunla Anadolu’yu terk etmiş, Midilli’de Çerkeslerden oluşturulan milis alayında görev almıştı. 1927 yılına değin Ethem’le çalışmış²¹⁷, sonra Kuşçubaşı Eşref grubuna katılmış, bir dönem Tarikâti Selâhiye Atina merkezi müdürlüğü görevinde de bulunmuştu. Namık Hilmi, MAH dosyalarında Refet’in muhbiri olarak anılan Ethem Yahya’dan da pek hoşlanmıyordu. Onu “bütün silah ve mühimmatı Yunanlara teslim ederek Yunanlara kaçan yalancı alay kumandanı” olarak tanımlamıştı. Arkadaşlarının ısrarı üzerine onun için de şu dörtlüğü kaleme almıştı: “Çıkar eştikçe millet hâini nânkör nice deyyus / Sefil bir san’at edinmiş ispiyonlukta pek yektâ / İbn...de hays ve şöret sâhibidir bilmiş ol / Yehûdîden az hâre İzmirli ma’hûd Edhem Yahya.”²¹⁸

D- Kemalist Türkiye’ye Bakışı

Namık Hilmi’nin Kemalist Türkiye ile başı hoş değildi. Türkiye’ye yönelttiği eleştiriler çoğunlukla din üzerinden oldu. O da pek çok Yüzellilik ve firari gibi Kemalist Türkiye’nin dinden çıktığını düşünüyordu. Arkadaşlarıyla rakı-balık yaparken, sabahları reçine içerken, Ramazan ayının geldiğini bile unutturken aklına gelmeyen dinsel duyarlılıkları Türkiye’nin devrimleri söz konusu olunca uyanmıştı. Çocuklarına gönderdiği mektuplarda yokluk içinde yaşadığından bahsederek, bu hale gelişinin nedeninin “din uğurunda savaşmak” olduğuna dikkati çeken Namık Hilmi “Kur’an’ı ayaklar altına” alanlardan “intikam alacağım” derken ve onlardan sabretmelerini isterken²¹⁹ intikam duygusuyla dolu pek çok şiir de kaleme almıştı.²²⁰

Türkiye ile ilgili kimi olayları da yorumsuz olarak defterine aktarmıştı. Şubat 1933’te “Bulgarların Müslüman Türk kardeşlerimize karşı ilk mezâlime başladıklarını Akropolis gazetesinden öğrenip müteessif oldum” notunu düşmüştü.²²¹ Namık Hilmi olayla ilgili detay

216 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/C 8.

217 Kuva-yı Seyyare Komutanı Ethem ile ilgili olarak bkz. Şaduman Halıcı, *Ethem*, E Yayınları, İstanbul, 2016.

218 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 11.

219 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Bn: 3/B 9, Bt: 9 Aralık 1927.

220 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 9.

221 EGM Arşivi, Dn: 12222-90, Not Defteri 2, s. 15.

vermese de kastettiği Razgrat Olayı'ydı.²²² Yine defterlerinden Cumhuriyet gazetesini takip ettiği hatta kendisine gelen gazeteleri arkadaşları ile paylaştığı da anlaşılıyordu. Örneğin 20 Temmuz 1936 günü "*Kemalizm Türkiye'si hakkında İngiltere'nin yüz çevirip Alman ve İtalyan dostu olduğunu gösterir havadislerle memlû Cumhuriyet gazetecisi Yunus Nadi'nin bu gibi şeyler hakkında kendi teessürlerini de açıkça anlatır makalesini hâvî Cumhuriyet gazetesini Davud Bey'in hânesine bırakarak ve kendisiyle sabah kahvesini içip Podoniği'ye indim*" diye yazmıştı.²²³ Yunus Nadi'nin makalesi daha doğrusu o günlerde vurguladığı konu ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne²²⁴ gidilen süreçte İngiltere'nin Türk tezine karşı sunduğu projeye ilgilidi.²²⁵

Namık Hilmi Kemalist Türkiye'ye ve kurucularına yönelik öfkesini de şiirleriyle dile getirmişti. Çağdaş Türkiye'nin kurucularını dönme, Yahudi, Kızıbaş ve çeşitli hayvan isimlerinden derlediği sıfatlarla anarak bir dizi hakaretler savurmuş, şapka devriminin ardından oldukça ağır ifadeler kullandığı pek çok dörtlük kaleme almıştı. Öyle ki hakaret ifadeleri çıkarıldığında şiirlerde pek sözcük kalmıyordu. İzmir suikast girişimi ile ilgili davalar sonucunda ise özellikle Cavid Bey'in idamına içerlemiş görünüyordu.²²⁶ Ölmeden önce kaleme aldığı son satırları daha doğrusu son dörtlüğü de Atatürk'e ayrılmıştı.²²⁷

Sonuç

Millî Âmale Hizmet'in Namık Hilmi için tutmuş olduğu dosya içerisinde yer alan not defterleri esas alınarak hazırlanan bu çalışma onun sürgün yaşamına ışık tutmaktadır. Paşa torunu olarak dünyaya gözlerini açan Namık Hilmi aile geleneği olarak askeri bir eğitim almış, meslek yaşamına asker olarak başlamış, II. Meşrutiyet'e damgasını vuran siyasal çekişmede İttihat ve Terakki'nin karşısında Hürriyet ve İtilaf'ın yanında yer almıştır. İki kez sürgüne gönderilmesine neden olan bu duruşu Mütareke Dönemi'nde de sürmüştür. Hürriyet ve İtilaf'ın yükselişe geçtiği, siyaseti ve devleti yönlendirdiği Mütareke Dönemi'nde Namık Hilmi, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın gözde bürokratlarından biri olmuş, siyasi şubedeki kritik göreviyle özellikle Millici/Kuvvacı avında etkin rol üstlenmiştir. TBMM Hükümeti ve ordusunun zaferinin ardından üstlendiği bu rol onu korkutmuş olacak ki çareyi İngilizlere sığınmakta bulmuş ve onlar aracılığıyla ülkeden kaçırılmıştır.

Namık Hilmi'nin sürgün yıllarında ilk durağı Mısır olmuştur. Ancak Türklerin zaferini kendi zaferi gibi benimseyen Mısır halkının kaçaklara gösterdiği tepki İskenderiye'de kalmasını engellemiş, Vahideddin'in çağrısı ile Mekke'ye gitmiştir. Kentteki siyasal ortamın gerginliğine havanın sıcaklığı da eklenince burada da uzun süre kalamamış, Yunanistan'a geçme kararı almıştır. Türkiye'den kaçanlara kucak açan Yunan hükümeti bu kez onu ve onunla seyahat edenleri kabul etmek istememiş, evrak eksikliği bahanesiyle Mısır'a geri göndermiştir. Mısır'da yine hoş karşılanmayan Namık Hilmi ve beraberindekilerin

222 Şaduman Halıcı, "Razgrat Olayı: Bulgar Faşizmi ve Türk Milliyetçiliği", *Milliyetçilik Tipolojileri*, Nobel Yayınları, 2018. s. 315-353.

223 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 9.

224 Süreç ve sözleşme ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Burgaç, *Montrö Meydan Muharebesi-Bir Diplomasi Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021.

225 Yunus Nadi, "Türk Projesi Yerine Acaba Niçin İngiliz Projesi", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1936; "Boğazlar Meselesinde İngiliz Projesinin Garabetleri", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1936 [Konuyla ilgili makaleler sonraki günlerde de sürüyor]

226 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 1, s. 31, 32, 41; Not Defteri 2, s. 17, 18.

227 *EGM Arşivi*, Dn: 12222-90, Not Defteri 4, s. 18.

İskenderiye limanına çıkışlarına bile izin verilmemiştir. Evraklarını güçlükle tamamlayan yolculara Yunanistan'ın kapıları ancak İngilizlerin devreye girmesiyle açılmıştır.

Namık Hilmi 1922-1936 yılları arasında 14 yıl süren sürgün yaşamının 13 yılını Yunanistan'da geçirmiştir. Yunan hükümetinin hemen tüm Yüzellilik ve firarilere gösterdiği olanaklardan sonuna değin yararlanmışır. Yunan vatandaşlığına geçmiş, 1931 yılına değin öğretmenlik yaparak geçimini sağlamıştır. Bu yıldan sonra Milletler Cemiyeti'nden, yaşadığı kentin belediyesinden, Yunan ya da Türkiye'den giden Rum dostlarından maddi ve manevi destek almıştır. Arkadaşlıkları maddi gereksinimlerini karşılama amaçlıdır. Öyle ki Namık Hilmi taciz olarak tanımlayabileceğimiz bir tavırla dostlarının maddi desteğini sağlamıştır. Her ne kadar sefil bir yaşam sürdüğünü sık sık yinelese de not defterleri ziyaret, ziyafet ve içki alemi üçgeni üzerine kurulmuştur. Yaşamının sonuna değin onun tek ve gerçek dostları Millî Mücadele'de İzmir'de Köylü gazetesini çıkaran Refet Bey ile eşi İfakat Hanım olmuştur. Düzenli maddi desteklerini almakla birlikte manevi duygularını tatmin ve ideolojik paydaşlıkları da bu dostluğun perçinlenmesinde etkili olmuştur. Kemalist Türkiye'ye ve Türkiye'nin kurucularına öfke dolu duygularını ise hem onlarla paylaşmış hem de not defterine yazdığı şiirlerle dile getirmiştir. Genç Türkiye'yi ve kurucusu Atatürk'ü İslam dininden uzaklaşmakla suçlarken günlük yaşamında bu dinin gereklerini yerine getirmemeyi dert edinmemiştir. Ramazan ayının geldiğini, bayram günü olduğunu unutturken Hıristiyan dostlarının dini günlerini neredeyse hiç atlamamıştır. Türkiye ile ilgili olumsuz düşüncelerine karşın af isteğinde bulunmaktan da geri kalmamıştır.

Not defterlerinde dikkat çekici bir özellik daha vardır. Namık Hilmi bir aile babası olmasına, eşi ve iki evladını İstanbul'da bırakmasına karşın defterlerinde onlarla ilgili tek bilgi yoktur. Sevgi, öfke, özlem gibi duygularını hiç dile getirmemiştir. Sürgündeki son yıllarını çalışmak yerine başkalarının kesesinden yiyip, içip eğlenerek geçirmiş, benimsediği bu yaşam tarzı ise sağlığını olumsuz etkilemiştir. 20 Ocak 1937 günü Atina'da Muhacirin Hastanesi'nde yaşamını yitirmiş, aynı kentte defnedilmiştir. Sahip olduğu belge ve mektuplar ise Türk Elçiliği'nin eline geçmemesi için arkadaşı Yüzellilik Sünüklü Davut tarafından alınmıştır.

KAYNAKÇA

Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM] Arşivi:

Dosya No [Dn]: 12222-90, Not Defteri 1-2-3-4.

Dn: 12221/1 [Umumi Dosya], Belge No [Bn]: 2/A-9, 4/E-6.

Dn: 12222-40, Bn: 9/C-6, C-7.

Dn: 12222-90, Bn: 1/C-10, 11, 12, 13, 14; 3/B-9; 3/C-7; 3/C-8; 3/C-10; 3/C-11; 3/C-12; 3C/14; 3/D-2; 3/B-9; 3/F-4; 3/F-10; 3/F-14; 4/C-9; 5/B-9; 5/C-3.

Dn: 12222-114, Bn: C-12, D-13, D-14.

Dn: 12222-117, Bn: 3/B 6, 3/B 7, 1/A 4, 2/B 5Bn: 2/B 7,

Gazete ve Dergiler

Cumhuriyet, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, İnkılap [İskeçe], İnkılap[İstanbul], Polis Mecmuası, Yeni Adım [Gümölcine].

Yüzellilik Namık Hilmi Bey'in Not Defterlerinde Sürgün Yılları

Kitap ve Makaleler

- Bilgiç, Bestami S. (2015), "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri 1923-1938", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXI, S. 91, s. 1-28.
- Burgaç, Murat (2021), *Montrö Meydan Muharebesi -Bir Diploması Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Cihangir, Çiğdem Kılıçoğlu (2016), "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi, *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, s. 99-121.
- Halıcı, Şaduman (2016), *Ethem*, E Yayınları, İstanbul, 2016.
- Halıcı, Şaduman (2021), *Mütareke Dönemi'nin İşbirlikçileri Yüzellilik Gazeteciler*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.
- Halıcı, Şaduman (2021), "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları", *Bilig*, S. 96, s. 61-91.
- Halıcı, Şaduman (2021), "Yüzellilik Yeşilizâde Aziz Nuri'nin Yunan Kralına Sunduğu Mektup ve Sürgün Yılları", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, Ankara, AAM Yayınları.
- Halıcı, Şaduman (2018), "Razgrat Olayı: Bulgar Faşizmi ve Türk Milliyetçiliği", *Milliyetçilik Tipolojileri*, Nobel Yayınları, s. 315-353.
- Nizamoğlu, Yüksel (2013), *Vehip Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*, Hazine Yayınları, İstanbul.
- Orakçı, Meryem (2019), "Karamanlıca Muhacir Sedası Gazetesine Göre Yunanistan'da Mübadelenin İlk Yılları ve Türkçe Konuşan Ortodoksların Yaşadığı Sorunlar", *AÜ TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S65, s. 263-299.
- Tutsak, Sadiye (1995), "Milli Mücadelede Uşak", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 1 C. 10, s. 289-311.
- Yel, Selma (2003), "Atatürk ve İnkılâplarının Arnavutluk'taki Tesirleri", *AAM Dergisi*, C. XIX, S. 55, s. 105-123.

EK:

Namık Hilmi